

KLP

Kvartalsrapport

KLP KONSERN
4. KVARTAL 2016

Innhold

KLP KONSERN

RAPPORT FJERDE KVARTAL 2016	4
RESULTAT	9
BALANSE	10
EGENKAPITALOPPSTILLING	11
KONTANTSTRØMOPPSTILLING	12
NOTER TIL REGNSKAPET	13
— Note 1 Regnskapsprinsipper- og estimater	13
— Note 2 Segmentinformasjon	14
— Note 3 Premieinntekter for egen regning	17
— Note 4 Andre inntekter	17
— Note 5 Rentekostnad og verdiendring ansvarlige lån og fondsobligasjonslån	17
— Note 6 Driftskostnader	18
— Note 7 Andre kostnader	18
— Note 8 Investerings eiendom	19
— Note 9 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser	19
— Note 10 Innlån	24
— Note 11 Virkelig verdi hierarki	26
— Note 12 Likviditetsrisiko	30
— Note 13 Renterisiko	32
— Note 14 Kredittrisiko	34
— Note 15 Forsikringsmessige avsetninger i livsforsikring	37
— Note 16 Annen kortsiktig gjeld	37
— Note 17 Kapitalkrav	38
— Note 18 Presentasjon av eiendeler og gjeld som er gjenstand for netto oppgjør	39
— Note 19 Pensjonsforpliktelser	40
— Nøkkeltall - akkumulert	41

Innhold

IKKE-FINANSIELT REGNSKAP

KVARTALSREGNSKAP	44
— Note 1 Utelukkede selskaper	46
— Note 2 Dialog	46
— Note 3 Energiforbruk i KLP-huset	46
— Note 4 Energiforbruk i egne kontorer i Trondheim	46
— Note 5 Energiforbruk i egne kontorer i Bergen	46
— Note 6 Utslipp fra flyreiser	46

KOMMUNAL LANDSPENSJONSKASSE

KVARTALSREGNSKAP	47
RESULTATREGNSKAP	48
BALANSE	49
EGENKAPITALOPPSTILLING	51
KONTANTSTRØMOPPSTILLING	53
NOTER TIL REGNSKAPET	54
— Note 1 Regnskapsprinsipper og estimater	54
— Note 2 Verdiendring eiendomsinvesteringer	55
— Note 3 Premieinntekter for egen regning	55
— Note 4 Erstatninger	55
— Note 5 Forsikringsrelaterte driftskostnader	55
— Note 6 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser	56
— Note 7 Virkelig verdi hierarki	60
— Note 8 Presentasjon av eiendeler og gjeld som er gjenstand for netto oppgjør	66
— Note 9 Forpliktelser	67
— Note 10 Kapitalkrav	68
— Note 11 Pensjonsforpliktelser	69

Rapport fjerde kvartal 2016

ET BRA FJERDE KVARTAL 2016 BIDRAR OGSÅ TIL ET GODT ÅRSRESULTAT FOR KLP

- Verdijustert avkastning i kollektivporteføljen på 1,4 prosent fjerde kvartal og 5,8 prosent for året
- Bokført avkastning på kollektivporteføljen utgjør 1,0 prosent i fjerde kvartal og 4,5 prosent for året
- God vekst og lønnsomhet i datterselskaper
- Solid årsresultat bidrar med over 4 milliarder kroner til kundenes premiefond

KLP – ET KUNDEIET KONSERN

KLP-konsernet består av følgende selskaper: Kommunal Landspensjonskasse (KLP) og datterselskapene KLP Banken, KLP Skadeforsikring, KLP Kapitalforvaltning, KLP Bedriftspensjon, KLP Forsikringservice og KLP Eiendom.

Konsernet hadde ved utgangen av fjerde kvartal en forvaltningskapital på 596 milliarder kroner, en vekst på 53 milliarder kroner i løpet av året.

Driftsresultatet utgjør 19,6 milliarder kroner (26,6)¹ i år, mens det i fjerde kvartal var 3,9 milliarder kroner. Konsernets totalresultat er på 1 milliard kroner i kvartalet, totalt 2,9 milliard kroner i hele 2016.

Kommunal Landspensjonskasse gjensidig forsikringsselskap

Pensjonsordninger innenfor offentlig sektor tilbys og administreres av konsernets morselskap Kommunal Landspensjonskasse (KLP). Av KLPs forvaltningskapital på 496,7 milliarder kroner er 452,4 milliarder kroner knyttet til forsikringsforpliktelser i offentlig tjenstepensjon.

RESULTAT FJERDE KVARTAL 2016

Avkastningsresultat

KLP har oppnådd et avkastningsresultat, avkastning ut over det selskapet har garantert til sine kunder, på 8,1 milliarder kroner (2,1). For fjerde kvartal var avkastningsresultatet 1,3 milliarder kroner. Finansinntekter fra forvaltning av kundemidler utgjør 24,7 milliarder kroner (15,5), hvorav 6,2 milliarder i fjerde kvartal. Verdijustert avkastning på kollektivporteføljen ble 5,8 prosent og bokført avkastning ble 4,5 prosent i 2016.

Risikoresultat

Risikoresultatet var godt i fjerde kvartal. Risikohendelsene i bestanden er innenfor forventninger gjennom året og resultatet utgjør 784 millioner kroner, hvorav 309 millioner kroner for fjerde kvartal. Det legges opp til at 390 millioner kroner av risikoresultatet avsettes til risikoutjevningfond, resten tilbakeføres til kundenes premiefond.

Administrasjonsresultat

Selskapets administrasjonsresultat viser et underskudd på 50 millioner kroner (264 millioner i overskudd) ved utgangen av året, hvorav underskuddet i kvartalet var på 185 millioner kroner. Nedgangen i administrasjonsresultatet skyldes i hovedsak engangseffekter knyttet til nedskrivninger av IT-investeringer. Forsikringsrelaterte driftskostnader utgjør 472 millioner kroner (245) i kvartalet.

Samlet resultat

Samlet overskudd til selskapet ble 2,9 milliarder kroner (4,5) hittil i år, hvorav 1 milliarder kroner i fjerde kvartal. Kunderesultat ble 8,3 milliarder kroner (20,7) hittil i år og 1,5 for kvartalet.

MILLIONER KRONER	Kunder	Selskap	Sum
Avkastningsresultat	7 944	150	8 094
Risikoresultat	394	390	784
Rentegarantipremie		690	690
Administrasjonsresultat		-50	-50
Netto inntekter fra investeringer i selskapsporteføljen og andre inntekter/ kostnader i ikke-teknisk regnskap		945	945
Skatt		773	773
Andre resultatелеmenter		-24	-24
Resultat etter 4. kvartal 2016	8 339	2 874	11 213
Resultat etter 4. kvartal 2015	20 650	4 519	25 169

Finansiell soliditet og kapitalforhold

Forvaltningskapitalen i KLP har vokst med 38,8 milliarder kroner i løpet av året og utgjør 496,7 milliarder kroner. Forsikringsforpliktelsene har økt med 40,0 milliarder kroner i 2016 og utgjør 452,4 milliarder kroner.

¹ Tall i parentes angir verdi for tilsvarende periode i 2015

Kursreguleringsfondet har økt med 6,9 milliarder kroner til 28,3 milliarder kroner. Dette skyldes høy avkastning i aksjemarkedet og økte merverdier på rentebærende instrumenter etter at rentene har falt i år.

Finanstilsynet har godkjent at KLPs vedtektsfestede etterinnkallingsrett kan regnes med som supplerende kapital under Solvens II med et beløp tilsvarende 2,5 prosent av premiereserven. Dette utgjør 9,6 milliarder kroner ved utgangen av fjerde kvartal.

Uten bruk av overgangsregler er selskapets kapitaldekning etter Solvens II på 209 prosent. Ved å hensynta overgangsordningen for tekniske avsetninger blir kapitaldekningen 308 prosent. KLP har et mål om at kapitaldekningen skal ligge over 150 prosent uten bruk av overgangsregler. Soliditetsberegningene ligger godt over dette målet og understreker selskapets sterke soliditet.

Nøkeltall

PROSENT	2016	2015
Bokført avkastning	4,5	3,6
Verdijustert avkastning	5,8	4,0
Verdijustert inkl. merverdier i hold-til-forfall og utlån	5,4	2,8
Avkastningstillene gjelder kollektivporteføljen		
Kapitaldekning Solvens II	209	187
Kapitaldekning Solvens II med overgangsregler	304	274

Premieinntekter

Premieinntektene eksklusive mottatt premiereserve ved tilflytting utgjør 7,4 milliarder kroner (6,8) i kvartalet, 33,6 milliarder kroner (29,5) for året.

Erstatninger

Utbetalte pensjoner og andre erstatninger, eksklusive avgitt premiereserve ved fraflytting, er økt med 7,9 prosent og utgjorde 16,3 milliarder kroner (15,1) for året.

FORVALTNING AV KOLLEKTIVPORTEFØLJEN

Eiendelene i kollektivporteføljen utgjorde 460,3 milliarder kroner (421,8) og var investert som vist nedenfor:

EIENDELER	Andel	Avkastning	Andel	Avkastning
Alle tall i %	2016	2016	2015	2015
Aksjer	20,1 %	7,3 %	19,8 %	6,0 %
Omløpsobligasjoner	20,0 %	3,5 %	20,6 %	2,0 %
Anleggs-/HTF-obligasjoner	26,8 %	4,3 %	26,9 %	4,5 %
Utlån	11,6 %	2,4 %	12,3 %	2,7 %
Eiendom	12,5 %	12,5 %	12,8 %	11,0 %
Andre finansielle eiendeler	8,9 %	1,7 %	7,6 %	0,9 %

Aksjer

Samlet eksponering i aksjer, inkludert aksjederivater, var 20,1 prosent ved utgangen av fjerde kvartal. Samlet aksjeavkastning for året er 7,3 prosent uten valutaeffekter. Tar vi hensyn til valutabevegelser blir avkastningen 9,8 prosent.

Avkastningen for fjerde kvartal endte på 6,5 prosent. For globale aksjer var aksjeavkastningen 6,0 prosent, mens norske aksjer hadde en avkastning på 11,0 prosent.

KLPs portefølje av norske aksjer hadde en meravkastning på 1,8 prosent i fjerde kvartal, mens KLPs globale aksjeforfølje fikk 1,0 prosent lavere avkastning i forhold til referanseindeks.

Omløpsobligasjoner og pengemarked

Omløpsobligasjoner utgjorde 20,0 prosent, mens pengemarkedsinstrumenter utgjorde 8,9 prosent av eiendelene i kollektivporteføljen per 31.12. Norske og globale statsrenter steg i løpet av fjerde kvartal, mens kredittpremiene falt noe gjennom kvartalet. Den globale statsobligasjonsindeksen oppnådde en valutasikret avkastning på minus 2,9 prosent i fjerde kvartal, mens den norske statsobligasjonsindeksen hadde en avkastning på minus 1,4 prosent. Den globale kredittobligasjonsindeksen til KLP hadde en valutasikret avkastning på minus 2,4 prosent i kvartalet.

Samlet for omløpsobligasjoner oppnådde KLP en negativ avkastning på 1,9 prosent i kvartalet, mens pengemarkedsavkastningen var 0,3 prosent. Samlet i 2016 ble avkastningen 3,5 prosent for omløpsobligasjoner og 1,7 prosent for pengemarked.

Obligasjoner som holdes til forfall

Investering i obligasjoner som holdes til forfall utgjorde rundt 27 prosent av kollektivporteføljen ved kvartalsslutt. Ikke regnskapsførte merverdier i kollektivporteføljen utgjorde 9,3 milliarder kroner per 31.12. Porteføljen er godt diversifisert, og består av papirer utstedt av meget kredittverdige institusjoner. Avkastningen på investeringer målt til amortisert kost var 1,0 prosent i fjerde kvartal og 4,3 prosent for hele 2016.

Eiendom

Eiendomsinvesteringer, inkludert norske og internasjonale eiendomsfond, utgjorde 12,5 prosent av kollektivporteføljen. Eiendoms-verdiene i kollektivporteføljen er skrevet opp med 2,1 milliarder kroner i 2016. Inkluderes effekten av valutasikring på utenlandske eiendommer, utgjør verdiendringen en oppskrivning på 3,8 milliarder kroner i 2016. Kollektivporteføljens eiendomsinvesteringer oppnådde en avkastning på 12,5 prosent for året.

Utlån

Utlån i kollektivporteføljen utgjør 52,7 milliarder kroner. Dette er fordelt med 49,5 milliarder kroner i utlån til kommuner og deres virksomheter, og 3,2 milliarder kroner i pantesikrede boliglån. Utlånsporteføljen er kjennetegnet av høy kvalitet, uten tap på kommunelån og meget beskjedne avsetninger til tap på boliglån. Ikke-regnskapsførte merverdier i utlånsporteføljen (fastrentelån) utgjorde 520 millioner kroner per 31.12. Avkastning for året utgjør 2,4 prosent.

Avkastning på selskapsporteføljen

Selskapsporteføljen omfatter plassering av egenkapital og ansvarlig lån/fondsobligasjon.

Selskapsporteføljen forvaltes med en langsiktig investeringshorisont med lav risiko og med en målsetting om stabil avkastning. Investeringene i selskapsporteføljen oppnådde en avkastning på 4,7 prosent for året.

Markedsforhold pensjon

KLP har hatt en sterk vekst de senere år, og erfarer at markedet innenfor offentlig tjenstepensjon nå er stabilt. Den pågående kommune- og regionreformen kan påvirke KLPs kundemasse, og selskapet følger dette tett.

I bedriftssegmentet erfares noe økt interesse for overgang til innskuddspensjonsordning. KLP har lyktes å vinne en del av kundene som velger denne ordningen. Som Norges ledende leverandør av pensjon til offentlige sektor, ønsker KLP også å være en konkurransedyktig leverandør av innskuddspensjon.

DATTERSELSKAPENES FORRETNINGSOMRÅDER

Privat tjenstepensjon

Konsernets satsing på privat tjenstepensjon skjer i datterselskapet KLP Bedriftspensjon AS.

Selskapet har 3,6 milliarder kroner i forvaltningskapital per 31.12, dvs. en økning på 0,6 milliarder kroner siden årsskiftet. Økningen er i hovedsak knyttet til vekst i selskapets innskuddspensjonsportefølje, som nå utgjør 1,7 milliarder kroner. 386 nye bedriftskunder har etablert pensjonsavtale i KLP Bedriftspensjon per 31.12, og 1 230 pensjonskapitalbevis er flyttet til selskapet.

KLP Bedriftspensjon oppnådde en bokført avkastning på kollektivporteføljen på 5,3 prosent og en verdijustert avkastning på 5,8 prosent. Kundene på innskuddspensjon oppnådde en avkastning på 7,0 prosent for samme periode.

Avkastningsresultatet utgjorde 31 millioner kroner i per 31.12.

Foretaket har søkt Finanstilsynet om å benytte 7 år fra og med 1.1.2014 på oppreservering til nytt beregningsgrunnlag K2013. Ved omregning til nytt beregningsgrunnlag pr. 01.01.2015 var det totale reservekravet lik 92 millioner kroner. KLP Bedriftspensjon må dekke minimum 20 prosent av det totale oppreserveringsbehovet. Per 31.12.2016 har KLP Bedriftspensjon avsatt hele reservekravet på 92 millioner kroner til oppreservering. Alle kontrakter er fullreservert etter beregningsgrunnlaget K2013.

Selskapet oppnådde et totalresultat på minus 27,6 millioner kroner per 31.12. som er i tråd med selskapets forventede utvikling.

Avkastning kundemidler

	2016	2015
KOLLEKTIVPORTEFØLJEN		
Kollektivporteføljen		
Bokført avkastning	5,3 %	4,8 %
Verdijustert avkastning	5,8 %	4,7 %
Innskuddspensjon med investeringsvalg	7,0 %	2,1 %
Profil KLP90	9,8 %	3,4 %
Profil KLP70	8,5 %	3,0 %
Profil KLP50	7,1 %	2,4 %
Profil KLP30	5,6 %	2,0 %
Profil KLPPM	1,8 %	1,5 %

Skadeforsikring

Fjerde kvartal viser et resultat før skatt på 69,8 millioner kroner, med fortsatt vekst i alle segmenter og høy medlemsandel blant personmarkedskundene. For hele 2016 var resultatet før skatt 255,4 millioner kroner (183,4). Brutto forfalt premie har i løpet av året økt med 13,9 prosent til 1 267 millioner kroner.

I fjerde kvartal ble det innrapportert en stor eiendomsskade på 50 millioner kroner. Samlet utgjør årets ti største skader avsetninger på 169 millioner kroner.

Avvikling av tidligere skadeårganger er fortsatt positiv, og det er i år inntektsført 119 millioner kroner som regulering av tidligere års reserver.

Finansavkastningen var i fjerde kvartal 1,3 prosent, og samlet 6,1 prosent for året.

Nøkkeltallene for selskapet:

PER FJERDE KVARTAL	2016	2015
Skadeprosent*	75,9	77,7
Kostnadsprosent*	22,8	21,1
Totalkostnadsprosent*	98,7	98,8

*for egen regning

Netto finansinntekt for året var 248,8 millioner kroner (169,2). Finansmarkedene hadde en svak men positiv utvikling i fjerde kvartal og avkastningen i kvartalet var 0,3 prosent. Akkumulert avkastning for aksjer var 9,4 prosent. Obligasjonsavkastningen var 3,4 prosent. Eiendomsavkastningen var på 14,5 prosent, noe som skyldes positiv verdiutvikling for selskapets to eiendomsinvesteringer.

Som følge av endret regelverk faller sikkerhetsreservene bort og sikkerhets-avsetningene 31.12.2015 på 540 millioner kroner, er overført egenkapitalen. Dette betyr at bufferen mot negative svingninger i resultatet nå ligger i selskapets egenkapital. Ved avleggelse av kvartalsresultatet har selskapet videreført prinsippet med å beregne 25 prosent utsatt skatt på dette beløpet. Det er imidlertid fortsatt uavklart om det skal beregnes utsatt skatt som følge av oppløsningen, eller ikke.

Også regelverket for minstekrav til kapitaldekning har falt bort. Selskapet rapporterer soliditet basert på oppfyllelse av minstekrav til kapitaldekning i henhold til Solvens II-regelverket. Ved utgangen av 2016 var kapitaldekningen (SCR) 261 prosent, sammenlignet med det regulatorisk krav på 100.

Kapital- og fondsforvaltning

KLP Kapitalforvaltning AS utfører verdipapir-forvaltningen i KLP-konsernet. Totalt ble det forvaltet 442 milliarder kroner ved utgangen av 2016, hvorav 54 milliarder kroner kommer fra eksterne kunder. Hoveddelen av midlene er forvaltet på vegne av KLP og datterselskaper.

Netto nyttegning i KLP-fondene var i 2016 på 10,9 milliarder kroner, av dette kom 6,2 milliarder kroner fra eksterne kunder.

KLP Kapitalforvaltning oppnådde et resultat før skatt på 18,2 millioner kroner i 2016.

Bank

KLP Bankens formål er å tilby finansiering av boliglån og andre bankprodukter til medlemmene i KLPs pensjonsordninger (privat marked), og lån til kommuner, fylkeskommuner og selskaper som utfører offentlige oppgaver (offentlig marked). Utlånsvirksomheten finansieres med innskudd fra personer og bedrifter, innlån i verdipapirmarkedet og egenkapital. I tillegg forvaltes utlån finansiert av pensjonsmidler i KLP. Banken har hatt en god utvikling i samsvar med de mål som er satt for virksomheten.

KLP Banken-konsernet har per 31.12 utlån til kunder på 29,7 milliarder kroner (26,4). Fordelingen mellom boliglån til privatmarkedet og utlån til offentlig marked var henholdsvis 12,7 og 17,0 milliarder kroner. Veksten i 2016 var på 2,0 milliarder kroner i boliglån og 1,7 milliarder i offentlige lån. På grunn av kapitalsituasjonen og strengere kapitalkrav var utlånsveksten på bankens balanse i fjerde kvartal svakt negativ. Banken er i desember tilført ny egenkapital på 250 millioner kroner fra eier.

Restanser og mislighold av boliglån er fortsatt på et lavt nivå. Lån med mislighold over 90 dager utgjør 0,18 prosent av samlede boliglån ved utløpet av fjerde kvartal. Tilsvarende tall for forrige kvartal var 0,19 prosent. Det er ikke foretatt tapsavsetninger på nye låneengasjementer siste kvartal, men en gruppevis nedskrivning på 0,7 millioner kroner. Samlede bokførte tap for 2016 er 1,1 millioner kroner (1,0).

Innskuddsveksten i 2016 er totalt 1,3 milliarder kroner og samlede innskudd utgjør 8,7 milliarder kroner ved årsslutt. Av dette er 7,0 milliarder kroner innskudd fra personkunder og 1,7 milliarder kroner innskudd fra kommuner og bedrifter. I fjerde kvartal var total innskuddsvekst 0,3 milliarder kroner.

KLP Banken-konsernet fikk et driftsresultat før skatt på 91,2 millioner kroner i 2016 (49,6), hvorav 0,6 millioner kroner i fjerde kvartal. Bankens resultat fordelt på forretningsområdene offentlig marked og privat marked er henholdsvis 62,6 millioner og 31,9 millioner kroner. Resultatforbedringen sammenlignet med fjoråret har i hovedsak sammenheng med utlånsveksten og stabile marginer. Gunstig verdiutvikling på bankens verdipapirer utenom utlån bidrar også til resultatforbedringen. KLP Banken-konsernet fikk en netto gevinst på finansielle instrumenter i 2016 på 11,1 millioner kroner (-34,1).

SAMFUNNSANSVAR

I desember sluttet KLP Eiendom seg til strakstiltakene for såkalte fremoverlente byggeiere, i det nye veikartet for eiendomssektoren. Veikartet er ment som en anbefaling til norske eiere og forvaltere av yrkesbygg om hvilke valg de bør gjøre på kort og lang sikt for å bidra til et bærekraftig samfunn i 2050. Dette er et initiativ fra Grønn Byggallianse og Norsk Eiendom, og veikartet er også et innspill til Regjeringens utvalg for Grønn Konkurranseskraft. Videre jobbes det med å sertifisere KLP-Huset etter "BREEAM In-Use"-standard; en miljøsertifisering av bygg i drift.

Gjennom fjerde kvartal har KLP svart på flere mediehenvelser i forbindelse Dakota Access Pipeline, oljerørledning i USA. Det pågår et grundig arbeid i KLP for å vurdere denne saken.

I desember offentliggjorde KLP en oppdatert KLP-liste. Listen viser at vi har inkludert et selskap som tidligere var ekskludert, ettersom de nå ikke produserer tobakk. Selskapet har i tillegg utelukket ni nye selskap; fire for kullbasert virksomhet, ett for korrupsjon, to for brudd på andre etiske normer, og to for tobakk.

I skadeselskapet jobbes det med utfordringer knyttet til kommunale utleieboliger. Det gjennomføres løpende fagsamlinger med dette temaet hos flere kommunene. Tilbakemeldingene viser at kundene har god nytte av disse samlingene. Fremtidsutsikter og hendelser etter kvartalet

FREMTIDSUTSIKTER OG HENDELSER ETTER KVARTALET

Det har vært forholdsvis små markedsbevegelser etter årsavslutning. Derimot er det usikkerhet knyttet til utfall av politiske begivenheter som Brexit og ny president i USA.

Selskapet fortsetter å styrke sine finansielle buffere. Både tilleggsavsetninger og kursreguleringsfond er buffere som kan dekke opp for lavere avkastning fremover. Solide buffere er en viktig del av selskapets strategi for en stabil kapitalforvaltning, spesielt når rentene er lave.

I samarbeid med våre eiere og kunder vil vi forbedre våre produkter og tjenester slik at kundene, og deres ansatte, opplever seg enda bedre ivaretatt.

Oslo, 17. februar 2017

Styret i Kommunal Landspensjonskasse gjensidig forsikringsselskap

Liv Kari Eskeland
Leder

Egil Johansen
Nestleder

Marit Torgersen

Jan Helge Gulbrandsen

Ingjerd Blekeli Spiten

Lars Vorland

Susanne Torp-Hansen
Valgt av og blandt de ansatte

Freddy Larsen
Valgt av og blandt de ansatte

Resultat

KLP KONSERN

NOTE	MILLIONER KRONER	4. kvartal 2016	4. kvartal 2015	01.01.2016 -31.12.2016	01.01.2015 -31.12.2015
3	Premieinntekter for egen regning	7 618	7 161	38 497	40 236
	Netto avkastning fra finansielle eiendeler	3 210	3 066	13 489	13 076
	Netto renteinntekter bank	47	54	196	187
	Realiserte og urealiserte gevinster og tap på finansielle instrumenter	2 539	5 229	10 476	1 010
8	Netto inntekter fra investeringseiendommer	2 363	2 022	6 726	4 816
4	Andre inntekter	241	229	945	926
	Ikke-kontrollerende eierinteressers andel av avkastning på finansielle instrumenter	-1 914	-2 171	-3 061	-1 949
	Sum netto inntekter	14 103	15 590	67 269	58 302
	Erstatninger for egen regning	-4 396	-4 045	-17 370	-16 161
	Endring i forsikringsmessige avsetninger	-4 832	14 620	-27 973	-11 740
5	Rentekostnad og verdiendring ansvarlige lån og fondsobligasjonslån	22	-295	382	-1 490
6	Driftskostnader	-697	-397	-1 756	-1 429
7	Andre kostnader	-253	-230	-957	-884
	Sum kostnader	-10 156	9 653	-47 675	-31 704
	Driftsresultat	3 947	25 242	19 594	26 598
	Til/fra kursreguleringsfond i livsforsikring	-2 328	-4 029	-6 876	-1 951
	Til/fra tilleggsavsetning og bufferavsetning i livsforsikring	-4 033	-3 130	-4 026	-3 073
	Midler tilført forsikringskundene i livsforsikring	2 777	-14 834	-6 244	-16 435
	Resultat før skatt	364	3 249	2 449	5 138
	Skattekostnad ¹	584	-349	359	-927
	Resultat	984	2 900	2 808	4 211
19	Aktuarielle gevinster og tap på ytelsesbaserte pensjonsordninger - ytelser til ansatte	66	102	-32	195
	Justering av forsikringsforpliktelsene	-11	-10	0	-20
	Skatt på poster som senere ikke vil bli omklassifisert til resultatet	-14	-21	8	-44
	Poster som senere ikke vil bli omklassifisert til resultatet	42	70	-24	132
	Revaluering eiendommer til bruk i egen virksomhet	4	75	95	172
	Valutaomregning utenlandske datterselskaper	261	444	-1 625	1 319
	Justering av forsikringsforpliktelsene	-261	-444	1 625	-1 319
	Skatt på poster som senere vil bli omklassifisert til resultatet	-1	-17	-24	-43
	Poster som senere vil bli omklassifisert til resultatet når særlige vilkår er oppfylt	3	58	72	129
	Sum utvidet resultat	45	129	47	261
	Totalresultat	993	3 029	2 855	4 472
	¹ Ikke-kontrollerende eierinteressers andel av skattekostnad	-36	-31	-172	-164

Balanse

KLP KONSERN

NOTE	MILIONER KRONER	31.12.2016	31.12.2015
	Utsatt skattefordel	372	33
	Andre immaterielle eiendeler	324	526
	Varige driftsmidler	1 604	1 346
	Investeringer i tilknyttede selskaper og felleskontrollert virksomhet	532	368
8,11	Investeringseiendom	59 497	56 436
9,14	Gjeldsinstrumenter som holdes til forfall	32 791	35 318
9,14	Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer	106 720	94 987
9,11,14	Utlån kommuner, bedrifter og personkunder til virkelig verdi over resultat	1 381	1 845
9,14	Utlån kommuner, bedrifter og personkunder til amortisert kost	81 541	75 766
9,11,14	Gjeldsinstrumenter til virkelig verdi over resultat	171 021	152 493
9,11	Egenkapitalinstrumenter til virkelig verdi over resultat	130 704	115 493
9,11,14	Finansielle derivater	1 815	1 292
9	Fordringer	3 173	3 751
9	Eiendeler i innskuddsbasert livsforsikring	1 674	1 183
	Kontanter og bankinnskudd	2 968	2 424
	Sum eiendeler	596 113	543 262
	Innskutt egenkapital	11 726	10 422
	Opptjent egenkapital	16 097	13 242
	Sum egenkapital	27 823	23 665
9,10	Fondsobligasjonslån	1 650	1 564
9,10	Ansvarlig lån	6 220	9 541
19	Pensjonsforpliktelser	712	634
15	Forsikringsmessige avsetninger i livsforsikring	453 943	413 799
15	Avsetninger i innskuddsbasert livsforsikring	1 674	1 183
	Premie-, erstatnings-, og sikkerhetsfondsavsetning i skadeforsikring	2 245	2 142
9,10	Utstedte obligasjonslån med fortrinnsrett	21 095	18 987
9,10	Gjeld til kredittinstitusjoner	5 050	5 099
9,10	Gjeld til og innskudd fra kunder	8 688	7 426
9,11	Finansielle derivater	5 871	7 993
	Utsatt skatt	403	835
16	Annen kortsiktig gjeld	4 823	4 255
	Ikke-kontrollerende eierinteresser klassifisert som gjeld	55 916	46 140
	Sum gjeld	568 290	519 597
	Sum egenkapital og gjeld	596 113	543 262
	Betingede forpliktelser	14 196	14 346

Egenkapitaloppstilling

KLP KONSERN

2016 MILLIONER KRONER	Innskutt egenkapital	Opptjent egenkapital	Sum egenkapital
Egenkapital 31.12.2015	10 422	13 242	23 665
Resultat		2 808	2 808
Poster som senere ikke vil bli omklassifisert til resultatet		-24	-24
Poster som senere vil bli omklassifisert til resultatet når særlige vilkår er oppfylt		72	72
Sum utvidet resultat		47	47
Sum totalresultat		2 855	2 855
Netto innbetalt egenkapitaltilskudd	1 303		1 303
Sum transaksjoner med eierne	1 303		1 303
Egenkapital 31.12.2016	11 726	16 097	27 823

2015 MILLIONER KRONER	Innskutt egenkapital	Opptjent egenkapital	Sum egenkapital
Egenkapital 31.12.2014 ¹	9 173	8 385	17 558
Prinsippendring, oppløsning av sikkerhetsavsetning i skadeforsikring		387	387
Egenkapital 01.01.2015		8 772	17 945
Resultat		4 211	4 211
Poster som senere ikke vil bli omklassifisert til resultatet		132	132
Poster som senere vil bli omklassifisert til resultatet når særlige vilkår er oppfylt		129	129
Sum utvidet resultat		261	261
Sum totalresultat		4 472	4 472
Netto innbetalt egenkapitaltilskudd	1 249		1 249
Sum transaksjoner med eierne	1 249		1 249
Egenkapital 31.12.2015	10 422	13 242	23 665

¹UB 31.12.2014 er endret på grunn av reklassifisering av fond i skadeforsikring med 86 millioner kroner.

Kontantstrømoppstilling

KLP KONSERN

MILLIONER KRONER	01.01.2016 - 31.12.2016	01.01.2016 - 30.09.2016	01.01.2016 - 30.06.2016	01.01.2016 - 31.03.2016	01.01.2015 - 31.12.2015
Netto kontantstrømmer fra operasjonelle aktiviteter	-26 580	-18 932	-10 631	-5 259	-18 131
Netto kontantstrømmer fra investeringsaktiviteter ¹	-94 ³	-130	-94	-34	-162
Netto kontantstrømmer fra finansieringsaktiviteter ²	27 219	20 164	11 889	5 524	18 461
Netto endring i kontanter og bankinnskudd	544	1 101	1 163	231	167
Beholdning av kontanter og bankinnskudd ved periodens begynnelse	2 424	2 424	2 424	2 424	2 257
Beholdning av kontanter og bankinnskudd ved periodens slutt	2 968	3 525	3 587	2 655	2 424

¹ Utbetaling ved kjøp av driftsmidler.

² Netto innbetaling av egenkapitaltilskudd, opptak og nedbetaling av gjeld, samt innbetaling fra ikke-kontrollerende eierinteresser.

³ I 4. kvartal er det foretatt reklassifisering av aktiverte IT- prosjekter.

Noter til regnskapet

KLP KONSERN

NOTE 1 Regnskapsprinsipper- og estimater

REGNSKAPSPRINSIPPER

Regnskapet i denne delårsrapporten viser konsernregnskapet og selskapsregnskapet til Kommunal Landspensjonskasse (KLP) for perioden 01.01.2016 – 31.12.2016. Regnskapet er ikke revidert.

Den delen av delårsrapporten som gjelder konsernregnskapet er utarbeidet i henhold til IAS 34 Delårsrapportering.

De samme regnskapsprinsippene og beregningsmetoder er fulgt i delårsregnskapet som i siste årsregnskap, med mindre annet er oppgitt.

Delårsregnskapet inneholder ikke all informasjon som kreves av et fullstendig årsregnskap, og denne delårsrapporten bør leses i sammenheng med årsregnskapet for 2015. Årsregnskapet ligger tilgjengelig på KLPs hjemmeside klp.no.

Som følge av endringer i forsikringsvirksomhetsloven med virkning fra 01.01.2016 har konsernet oppløst bokført sikkerhetsavsetning, og endret sammenligningstall. Dette har hatt følgende effekter på konsernregnskapet:

RESULTATREGNSKAP MILLIONER KRONER	4. kvartal 2015	01.01.2015 -31.12.2015
Endring i forsikringsmessige avsetninger	10	10
Skattekostnad	8	8
Resultat	18	18

BALANSE MILLIONER KRONER	Endret inngående balanse 01.01.2015	31.12.2015
Opptjent egenkapital	387	405
Premie-, erstatnings-, og sikkerhetsfondsavsetning i skadeforsikring	-530	-540
Utsatt skatt	143	135

REGNSKAPSESTIMATER

Ved utarbeidelse av delårsregnskapet har ledelsen utøvet skjønn og benyttet estimater og forutsetninger som påvirker regnskapstallene. Faktiske tall kan derfor avvike fra benyttede estimater.

Norsk Regnskapsstiftelse publiserte i januar 2017 en oppdatert versjon av veiledning om pensjonsforutsetninger per 31.12.2016, som viser noe endring i parametrene i forhold til 31.12.2015. De angitte beregningsforutsetningene er beheftet med usikkerhet, og konsernet har fastsett forutsetningene basert på en konkret vurdering av sin pensjonsordning. Per 31.12.2016 gir dette følgende endring i parametrene:

FORUTSETNINGER	31.12.2016	31.12.2015	Endring
Diskonteringsrente	2,60 %	2,70 %	-0,10 %
Lønnsvekst	2,50 %	2,50 %	0,00 %
Folketrygdens grunnbeløp (G)	2,25 %	2,25 %	0,00 %
Pensjonsregulering	1,48 %	1,48 %	0,00 %
Arbeidsgiveravgiftssats	14,10 %	14,10 %	0,00 %
Finansskatt	5,00 %	5,00 % ¹	0,00 %

¹ Det er beregnet 5 % finansskatt på den delen av forpliktelsen per 31.12.2015 som ikke er utbetalt i 2016.

Effekten av endringene i pensjonsforutsetningene øker pensjonsforpliktelsen for egne ansatte med 32 millioner kroner.

NOTE 2 Segmentinformasjon

MILLIONER KRONER	Kollektiv pensjon offentlig		Kollektiv pensjon privat		Skadeforsikring	
	01.01.16 -31.12.16	01.01.15 -31.12.15	01.01.16 -31.12.16	01.01.15 -31.12.15	01.01.16 -31.12.16	01.01.15 -31.12.15
Premieinntekter for egen regning fra eksterne kunder ¹	36 773	38 736	574	486	1 150	1 015
Premieinntekter for egen regning fra andre konsernselskaper	81	53	0	0	0	20
Netto finansinntekter fra investeringer	24 994	17 572	192	78	253	173
Øvrige inntekter fra eksterne kunder	938	919	3	2	1	1
Øvrige inntekter fra andre konsernselskaper	338	263	0	0	0	0
Ikke-kontrollerende eierinteresser's andel av avkastning på finansielle instrumenter						
Sum inntekter	63 124	57 542	769	566	1 404	1 209
Erstatninger for egen regning	-16 387	-15 283	-112	-84	-871	-801
Forsikringsmessige avsetninger for egen regning	-27 373	-11 266	-599	-452	-2	-3
Kostnader innlån	382	-1 490	0	0	0	0
Driftskostnader eksklusive avskrivninger	-911	-875	-52	-43	-269	-219
Avskrivninger	-261	-80	-2	-1	-6	-3
Andre kostnader	-960	-884	0	0	0	0
Sum kostnader	-45 510	-29 877	-764	-580	-1 148	-1 026
Driftsresultat	17 613	27 665	5	-15	255	183
Midler tilført forsikringskundene ²	-15 488	-22 789	-33	-9	0	0
Resultat før skatt	2 125	4 876	-28	-24	255	183
Skattekostnad	781	-533	0	0	-52	-46
Resultat etter skatt	2 906	4 343	-28	-24	203	137
Endring i utvidet resultat eksklusiv skatt	-33	175	0	0	-2	26
Totalresultat	2 874	4 519	-28	-24	201	164
Eiendeler	496 663	457 858	3 571	2 943	4 489	4 128
Gjeld	468 878	434 249	3 263	2 632	2 773	2 455

¹ Premieinntekter omfatter premieinntekter for egen regning inkludert sparepremie og overført premiereserve fra andre selskaper.

² Midler tilført forsikringskundene inkluderer overføring til premiefond, avsetninger til kursreguleringsfond, avsetninger til tilleggsavsetninger og andre avsetninger av overskuddsmidler til forsikringskundene.

NOTE 2 Segmentinformasjon – forts.

MILLIONER KRONER	Bank		Kapitalforvaltning		Øvrige	
	01.01.16 -31.12.16	01.01.15 -31.12.15	01.01.16 -31.12.16	01.01.15 -31.12.15	01.01.16 -31.12.16	01.01.15 -31.12.15
Premieinntekter for egen regning fra eksterne kunder ¹	0	0	0	0	0	0
Premieinntekter for egen regning fra andre konsernselskaper	0	0	0	0	0	0
Netto finansinntekter fra investeringer	205	152	4	4	0	0
Øvrige inntekter fra eksterne kunder	10	10	0	0	8	8
Øvrige inntekter fra andre konsernselskaper	57	58	299	303	0	0
Ikke-kontrollerende eierinteresser's andel av avkastning på finansielle instrumenter						
Sum inntekter	272	220	303	307	8	8
Erstatninger for egen regning	0	0	0	0	0	0
Forsikringsmessige avsetninger for egen regning	0	0	0	0	0	0
Kostnader innlån	0	0	0	0	0	0
Driftskostnader eksklusive avskrivninger	-176	-167	-280	-253	-7	-8
Avskrivninger	-4	-3	-6	-8	0	0
Andre kostnader	-1	-1	0	0	0	0
Sum kostnader	-181	-171	-285	-261	-7	-8
Driftsresultat	91	49	18	46	0	0
Midler tilført forsikringskundene ²	0	0	0	0	0	0
Resultat før skatt	91	49	18	46	0	0
Skattekostnad	-22	-15	-4	-19	0	0
Resultat etter skatt	69	33	15	27	0	0
Endring i utvidet resultat eksklusiv skatt	-1	7	-2	18	0	0
Totalresultat	68	40	12	44	0	0
Eiendeler	34 388	31 299	414	394	12	11
Gjeld	32 533	29 787	192	185	3	3

¹ Premieinntekter omfatter premieinntekter for egen regning inkludert sparepremie og overført premiereserve fra andre selskaper.

² Midler tilført forsikringskundene inkluderer overføring til premiefond, avsetninger til kursreguleringsfond, avsetninger til tilleggsavsetninger og andre avsetninger av overskuddsmidler til forsikringskundene.

NOTE 2 Segmentinformasjon – forts.

MILLIONER KRONER	Elimineringer		Sum	
	01.01.16 -31.12.16	01.01.15 -31.12.15	01.01.16 -31.12.16	01.01.15 -31.12.15
Premieinntekter for egen regning fra eksterne kunder ¹	0	0	38 497	40 236
Premieinntekter for egen regning fra andre konsernselskaper	-81	-73	0	0
Netto finansinntekter fra investeringer	5 240	1 110	30 888	19 089
Øvrige inntekter fra eksterne kunder	-14	-14	945	926
Øvrige inntekter fra andre konsernselskaper	-694	-624	0	0
Ikke-kontrollerende eierinteresser's andel av avkastning på finansielle instrumenter	-3 061	-1 949	-3 061	-1 949
Sum inntekter	1 389	-1 550	67 269	58 302
Erstatninger for egen regning	0	6	-17 370	-16 161
Forsikringsmessige avsetninger for egen regning	0	-19	-27 973	-11 740
Kostnader innlån	0	0	382	-1 490
Driftskostnader eksklusive avskrivninger	244	231	-1 451	-1 334
Avskrivninger	-26	0	-305	-95
Andre kostnader	5	1	-957	-884
Sum kostnader	222	219	-47 675	-31 704
Driftsresultat	1 612	-1 330	19 594	26 598
Midler tilført forsikringskundene ²	-1 625	1 338	-17 146	-21 460
Resultat før skatt	-13	8	2 449	5 138
Skattekostnad	-360	-400	344	-1 014
Resultat etter skatt	-373	-392	2 792	4 124
Endring i utvidet resultat eksklusiv skatt	101	121	63	347
Totalresultat	-272	-271	2 855	4 472
Eiendeler	56 576	77 927	596 113	543 262
Gjeld	60 648	80 072	568 290	519 597

¹ Premieinntekter omfatter premieinntekter for egen regning inkludert sparepremie og overført premiereserve fra andre selskaper.

² Midler tilført forsikringskundene inkluderer overføring til premiefond, avsetninger til kursreguleringsfond, avsetninger til tilleggsavsetninger og andre avsetninger av overskuddsmidler til forsikringskundene.

KLP konsernets virksomhet er inndelt i de fem områdene kollektiv pensjon offentlig, kollektiv pensjon privat, skade-forsikring, bank og kapitalforvaltning. All virksomhet er rettet mot kunder i Norge.

KOLLEKTIV PENSJON OFFENTLIG

Kommunal Landspensjonskasse tilbyr kollektiv offentlig tjenestepensjon.

KOLLEKTIV PENSJON PRIVAT

KLP Bedriftspensjon AS tilbyr produkter til foretak innen både offentlig og privat sektor.

SKADEFORSIKRING

KLP Skadeforsikring AS tilbyr ting- og personskadeprodukter til arbeidsgivere innen offentlig og privat sektor. I tillegg tilbys et bredt spekter av standard forsikringsprodukter til personmarkedet.

BANK

KLPs bankvirksomhet omfatter selskapene KLP Bankholding AS og dets heleide datterselskaper: KLP Banken AS, KLP Kommunekreditt AS og KLP Boligkreditt AS. Bankvirksomheten omfatter tjenester som innskudd og utlån til personmarkedet, samt utlån med offentlig garanti.

KAPITALFORVALTNING

Kapitalforvaltning tilbys fra selskapet KLP Kapitalforvaltning AS. Selskapet tilbyr et bredt utvalg av verdipapirfond både til personkunder og institusjonelle kunder. Verdipapirforvaltningen har en samfunnsansvarlig profil.

ØVRIG

Øvrige segmenter består av KLP Forsikringsservice AS som tilbyr et bredt tjenestespekter til kommunale pensjonskasser.

NOTE 3 Premieinntekter for egen regning

MILLIONER KRONER	4. kvartal 2016	4. kvartal 2015	01.01.2016 -31.12.2016	01.01.2015 -31.12.2015
Forfalte premier, brutto	7 838	7 177	35 083	30 849
Avgitte gjenforsikringspremier	-23	-11	-19	-10
Overføring av premiereserve fra andre ¹	-196	-5	3 434	9 397
Premieinntekter for egen regning	7 618	7 161	38 497	40 236

¹ Overføring av premiereserve fra andre for 4. kvartal er negativ. Årsaken til dette er at konsernet først ved endelig sluttavregning for tilflytting av nye kunder får opplyst kundenes respektive fordeling mellom premiereserve, tilleggsavsetninger og premiefond. Ved sluttavregningen gjøres det derfor en ompostering fra premiereserve til premiefond og tilleggsavsetninger.

NOTE 4 Andre inntekter

MILLIONER KRONER	4. kvartal 2016	4. kvartal 2015	01.01.2016 -31.12.2016	01.01.2015 -31.12.2015
Tilskudd avtalefestet pensjon (AFP)	238	221	927	868
Øvrige inntekter	3	8	19	58
Sum andre inntekter	241	229	945	926

NOTE 5 Rentekostnad og verdiendring ansvarlige lån og fondsobligasjonslån

MILLIONER KRONER	4. kvartal 2016	4. kvartal 2015	01.01.2016 -31.12.2016	01.01.2015 -31.12.2015
ANSVARLIGE LÅN				
Rentekostnader ¹	-68	-110	-303	-314
Verdiendringer	-10	-106	832	-804
Sum rentekostnad og verdiendring ansvarlige lån	-78	-217	529	-1 117
FONDSOBLIGASJONSLÅN				
Rentekostnader	-17	-16	-61	-61
Verdiendringer	117	-62	-86	-312
Sum rentekostnad og verdiendring fondsobligasjonslån	100	-79	-147	-372
Sum rentekostnad og verdiendring ansvarlige lån og fondsobligasjonslån	22	-295	382	-1 490

¹ Rentekostnader inkluderer amortisering av underkurs.

Noten gir en spesifisering av linjen «Rentekostnad og verdiendring ansvarlige lån og fondsobligasjonslån» fordelt på rentekostnader og verdiendring i periodene angitt.

Verdiendringene kommer i stor grad av at lånene er denominert i utenlandsk valuta. Av den balanseførte verdien ved periode-slutt var rundt 1/3 av den totale ansvarlige lånekapitalen utstedt i japanske yen, mens det resterende var utstedt i euro.

NOTE 6 Driftskostnader

MILLIONER KRONER	4. kvartal 2016	4. kvartal 2015	01.01.2016 -31.12.2016	01.01.2015 -31.12.2015
Personalkostnader	269	257	882	862
Avskrivninger og nedskrivninger ¹	209	39	305	118
Andre driftskostnader	219	102	570	449
Sum driftskostnader	697	397	1 756	1 429

¹ I 4. kvartal 2016 ble programvare nedskrevet med 186 millioner kroner.

NOTE 7 Andre kostnader

MILLIONER KRONER	4. kvartal 2016	4. kvartal 2015	01.01.2016 -31.12.2016	01.01.2015 -31.12.2015
Kostnader avtalefestet pensjon (AFP)	241	222	929	868
Øvrige kostnader	13	8	28	16
Sum andre kostnader	253	230	957	884

NOTE 8 Investeringseiendom

MILLIONER KRONER	4. kvartal 2016	4. kvartal 2015	01.01.2016 -31.12.2016	01.01.2015 -31.12.2015
Netto leieinntekter	619	688	2 737	2 518
Endring i virkelig verdi	2 005	1 779	2 364	3 618
Valutaomregning utenlandske datterselskaper (føres i utvidet resultat)	-261	-444	1 625	-1 319
Netto inntekter fra investeringseiendom	2 363	2 022	6 726	4 816

MILLIONER KRONER	31.12.2016	31.12.2015
Bokført verdi 01.01.	56 436	44 467
Verdiregulering inkl. valutaomregning	2 364	3 618
Netto tilgang	724	8 317
Øvrige endringer	-28	34
Bokført verdi 31.12.	59 497	56 436

NOTE 9 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser

Virkelig verdi skal være en representativ pris basert på hva tilsvarende eiendel eller forpliktelse ville vært omsatt for ved normale markedsbetingelser og forhold. Et finansielt instrument anses som notert i et aktivt marked dersom noterte kurser er enkelt og regelmessig tilgjengelig fra en børs, forhandler, megler, næringsgruppering, prissettingstjeneste eller reguleringsmyndighet, og disse kursene representerer faktiske og regelmessige forekommende transaksjoner på armlengdes avstand. Dersom markedet for verdipapiret ikke er aktivt, eller verdipapiret ikke er notert på børs eller tilsvarende, benytter konsernet verdsettelsesteknikker for å fastsette virkelig verdi. Disse baseres bl.a. på informasjon om nylige gjennomførte transaksjoner på forretningsmessige vilkår, henvisning til omsetning av lignende instrumenter og prising ved hjelp av eksternt innhentede rentekurver og rentedifferansekurver. Estimatenes bygger i størst mulig grad på eksterne observerbare markedsdata, og i liten grad på selskapsespesifikk informasjon.

For denne noten kan kategoriseringen av finansielle instrumenter deles opp i tre ulike nivåer; balanseklassifisering, regnskapsklassifisering og type instrument. Det er siste kategori, type instrument, hvor det gis informasjon på hvordan virkelig verdi er utledet.

FINANSIELLE INSTRUMENTER SOM MÅLES TIL AMORTISERT KOST**Denne kategorien inkluderer:**

- Investeringer som holdes til forfall
- Obligasjoner klassifisert som utlån og fordring
- Øvrige utlån og fordringer
- Ansvarlig lånekapital (forpliktelse)
- Annen utstedt gjeld (forpliktelse)

Finansielle instrumenter som ikke måles til virkelig verdi måles til amortisert kost ved bruk av effektiv rente metode. Internrenten fastsettes ved diskontering av kontraktsfestede kontantstrømmer over forventet løpetid. Kontantstrømmene inkluderer etableringsgebyrer og direkte transaksjonskostnader samt eventuell restverdi ved utløpet av forventet løpetid. Amortisert kost er nåverdien av disse kontantstrømmene neddiskontert med internrenten. I denne noten opplyses det forøvrig om virkelig verdi på de finansielle instrumentene som måles til amortisert kost.

FINANSIELLER INSTRUMENTER SOM MÅLES TIL VIRKELIG VERDI**Denne kategorien inkluderer:**

- Egenkapitalinstrumenter
- Gjeldsinstrumenter til virkelig verdi
- Derivater (eiendeler og forpliktelser)
- Gjeld til kredittinstitusjoner (forpliktelse)

Nedenfor er det listet hvilke ulike typer finansielle instrumenter som faller inn under de ulike regnskapskategoriene og hvordan virkelig verdi blir beregnet.

INVESTERINGER SOM HOLDES TIL FORFALL**OBLIGASJONER KLASIFISERT SOM UTLÅN OG FORDRING
GJELDSINSTRUMENTER SOM MÅLES TIL VIRKELIG VERDI****a) Utenlandske rentepapirer**

Utenlandske rentepapirer prises i hovedregel på bakgrunn av priser innhentet fra indeksleverandør. Samtidig sammenlignes priser mellom flere ulike kilder for å fange opp eventuelle feil.

NOTE 9 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser – forts.

Følgende kilder benyttes:

- Barclays Capital Indicies
- Bloomberg
- Reuters

Barclays Capital Indicies har førsteprioritet (de dekker henholdsvis utenlandsk stat og utenlandsk kreditt). Deretter benyttes Bloomberg med bakgrunn i Bloomborgs priskilde Business Valuator Accredited in Litigation (BVAL). BVAL inneholder verifiserte priser fra Bloomberg. Sisteprioritet er Reuters.

b) Norske rentepapirer - stat

Til prising av norske statsobligasjoner benyttes Bloomberg som kilde. Det er Oslo Børs som leverer prisen (via Bloomberg). Kursene sammenlignes med kursene fra Reuters for å avdekke eventuelle feil.

c) Norske rentepapirer – annet enn stat

Norske rentepapirer unntatt stat prises hovedsakelig direkte på kurser fra Nordic Bond Pricing. De papirene som ikke inngår hos Nordic Bond Pricing, prises teoretisk. Teoretisk pris skal baseres på antatt nåverdi ved salg av posisjonen. Diskontering gjøres ved å benytte en nullkuponkurve. Nullkuponkurven oppjusteres med en kredittspread som skal hensynta obligasjonens risiko. Kredittspreaden beregnes ut fra en spreadkurve hvor obligasjonens durasjon hensyntas. Nordic Bond Pricing er hovedkilde for spreadkurver. Disse leverer selskaps-spesifikke kurver og kurver for norske sparebanker, kommuner og kraft. Sparebanker har ulike spreadkurver basert på forvaltningskapital. For selskaper hvor Nordic Bond Pricing ikke leverer spreadkurver, benyttes spreadkurver fra tre norske banker. Når spreadkurver er tilgjengelig fra flere av disse bankene, benyttes et likevektet gjennomsnitt.

d) Rentepapirer utstedt av utenlandske foretak, men denominert i kroner

Virkelig verdi beregnes etter samme hovedprinsippene som for norske rentepapirer beskrevet ovenfor.

e) Fordringer på kredittinstitusjoner

Virkelig verdi av disse anses som tilnærmet lik bokført verdi da kontraktsbetingelsene løpende endres i takt med markedsrenten.

f) Utlån til kommuner og foretak med kommunal garanti

Fordringene verdsettes ved hjelp av en verdsettelsesmodell som benytter relevante kredittpåslagsjusteringer innhentet i markedet. For garanterte utlån beregnes virkelig verdi som neddiskontert kontantstrøm basert på samme rentekurve som direktelånene, men kredittmarginen er justert til markedsnivå for aktuell kombinasjon av garantistkategori og garantiform. Garantisten er enten stat, fylkeskommune, kommune eller bank.

g) Lån med sikkerhet i pant

Prinsippene for beregning av virkelig verdi avhenger av hvorvidt utlånene har rentebinding eller ikke. Virkelig verdi av utlån med rentebinding beregnes ved å neddiskontere kontraktsfestede kontantstrømmer med markedsrente inklusive en relevant risikomargin på balansedagen. Virkelig verdi av utlån uten rentebinding anses tilnærmet lik bokført verdi da kontraktsbetingelsene løpende endres i takt med endring i markedsrentene.

EGENKAPITALINSTRUMENTER**h) Aksjer (noterte)**

Likvide aksjer verdsettes som hovedregel på basis av priser levert fra indeksleverandør. Samtidig sammenlignes priser mellom ulike kilder for å fange opp eventuelle feil.

Følgende kilder benyttes for norske aksjer:

- Oslo Børs (primærkilde)
- Morgan Stanley Capital International(MSCI)/Reuters
- Bloomberg

Følgende kilder benyttes for utenlandske aksjer:

- Morgan Stanley Capital International (MSCI) (primærkilde)
- Reuters
- Bloomberg

i) Aksjer (unoterte)

Konsernet benytter, så langt det lar seg gjøre, bransje anbefalingene til Verdipapirfondenes forening. Dette innebærer i hovedtrekk følgende:

Sist omsatt kurs har hovedprioritet. Dersom sist omsatt kurs ligger utenfor salg-/kjøpskursen i markedet, justeres pris deretter. Det vil si at hvis sist omsatt er under salgskurs, justeres pris opp til salgskursen. Hvis den er over kjøpskurs justeres den ned til kjøpskursen. Dersom prisbildet anses som utdatert justeres prisen etter en markedsindeks. Selskapet har valgt Oslo Børs sin small cap indeks (OSESX) som en tilnærming for unoterte aksjer.

For aksjer hvor svært lite informasjon foreligger foretas en skjønnsmessig vurdering. Med dette menes enten en fundamental analyse av selskapet, eller en meglervurdering.

NOTE 9 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser – forts.**j) Private Equity**

Investeringer i Private Equity gjøres gjennom fond. Fondenes virkelige verdi skal baseres på rapporterte markedsverdier, som følger av International Private Equity and Venture Capital Valuation Guidelines ('IPEV Guidelines'). Disse retningslinjene fastsettes av European Venture Capital Association (EVCA) og baserer seg på prinsippet om tilnærmet markedsvurdering av selskapene. Virkelig verdi er beregnet ut ifra fondenes rapporterte markedsverdi justert for inn- og utbetalinger i perioden mellom siste rapporterte markedsverdi fra fondet og perioden det rapporteres på for KLP.

DERIVATER**k) Futures/FRA/IRF**

Alle futureskontrakter til konsernet handles på børs. Bloomberg benyttes som priskilde. Det innhentes også priser fra en annen kilde som kontroll på at prisene fra Bloomberg er korrekte. Reuters fungerer som sekundærkilde.

l) Opsjoner

Bloomberg benyttes som kilde for prising av opsjoner som handles på børs. Reuters er sekundærkilde.

m) Renteswaper

Renteswaper verdsettes i en modell som hensyntar observerbare markedsdata som rentekurver og relevant kredittpåslag.

n) FX-swaper

FX-swaper med forfall på ett år eller mindre prises på kurver som er bygget opp fra FX swap-punkter hentet fra Reuters. For FX-swaper over ett år vurderes markedet relativt lite likvid og det skal benyttes basisjusterte swapkurver.

GJELD TIL KREDITTINSTITUSJONER**o) Plasseringer hos kredittinstitusjoner og deposits**

Plasseringer hos kredittinstitusjoner er innskudd med kort løpetid. Virkelig verdi beregnes ved å neddiskontere kontraktfestede kontantstrømmer med markedsrente inklusive en relevant risikomargin på balansedagen. Deposits prises på swapkurver.

ANSVARLIG LÅNEKAPITAL, ANNEN UTSTEDT GJELD OG INNSKUDD FRA KUNDER**p) Virkelig verdi av ansvarlige lån**

For lån notert på børs hvor det anses å være et aktivt marked brukes den observerbare prisen som virkelig verdi. For øvrige lån som ikke er en del av et aktivt marked fastsettes virkelig verdi ut i fra en intern verdsettelsesmodell basert på observerbare data.

q) Virkelig verdi av utstedt fondsobligasjonslån

Virkelig verdi i denne kategorien er fastsatt ut i fra interne verdsettelsesmodeller basert på eksterne observerbare data.

r) Utstedte obligasjoner med fortrinnsrett

Virkelig verdi i denne kategorien er fastsatt ut i fra interne verdsettelsesmodeller basert på eksterne observerbare data.

s) Innskudd fra kunder

Alle innskudd er uten rentebinding. Virkelig verdi av disse anses som tilnærmet lik bokført verdi da kontraktsbetingelsene løpende endres i takt med markedsrenten.

Tabellen under gir en nærmere spesifisering av innholdet i de ulike klassene av eiendeler og forpliktelser.

MILLIONER KRONER	31.12.2016		31.12.2015	
	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi
GJELDSINSTRUMENTER SOM HOLDES TIL FORFALL - REGNSKAPSFØRT TIL AMORTISERT KOST				
Norske hold til forfall obligasjoner	8 339	9 248	10 922	11 838
Utenlandske hold til forfall obligasjoner	24 452	25 771	23 897	25 492
Norske sertifikater	0	0	499	499
Sum gjeldsinstrumenter som holdes til forfall	32 791	35 019	35 318	37 830

NOTE 9 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser – forts.

MILLIONER KRONER	31.12.2016		31.12.2015	
	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi
GJELDSINSTRUMENTER KLASSIFISERT SOM LÅN OG FORDRINGER - REGNSKAPSFØRT TIL AMORITSERT KOST				
Norske obligasjonslån	33 018	35 785	30 091	32 967
Utenlandske obligasjonslån	72 879	77 806	64 873	70 172
Norske sertifikater	790	787	0	0
Andre fordringer	33	33	23	23
Sum gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer	106 720	114 411	94 987	103 162
UTLÅN KOMMUNER, BEDRIFTER OG PERSONKUNDER - REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI OVER RESULTATET				
Lån til kommunal sektor eller foretak med kommunal garanti	1 381	1 381	1 845	1 845
Sum utlån kommuner, bedrifter og personkunder	1 381	1 381	1 845	1 845
UTLÅN KOMMUNER, BEDRIFTER OG PERSONKUNDER - REGNSKAPSFØRT TIL AMORTISERT KOST				
Utlån med sikkerhet i pant	15 953	15 969	14 136	14 172
Lån til kommunal sektor eller foretak med kommunal garanti	56 484	57 135	51 458	52 303
Utlån utland med sikkerhet i pant og offentlig garanti	9 105	9 143	10 172	10 133
Sum utlån kommuner, bedrifter og personkunder	81 541	82 247	75 766	76 608
GJELDSINSTRUMENTER - REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI OVER RESULTATET				
Norske obligasjoner	58 661	58 661	48 258	48 258
Norske sertifikater	12 519	12 519	9 877	9 877
Utenlandske obligasjoner	82 933	82 933	76 939	76 939
Utenlandske sertifikater	161	161	0	0
Plassering hos kredittinstitusjoner	16 747	16 747	17 419	17 419
Sum gjeldsinstrumenter	171 021	171 021	152 493	152 493
EGENKAPITALINSTRUMENTER - REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI OVER RESULTATET				
Aksjer	121 240	121 240	107 102	107 102
Aksjefond	8 688	8 688	7 703	7 703
Eiendomsfond	287	287	370	370
Alternative investeringer	489	489	318	318
Sum egenkapitalinstrumenter	130 704	130 704	115 493	115 493
FORDRINGER				
Fordringer i forbindelse med direkte forretninger	1 019	1 019	1 004	1 004
Fordringer i forbindelse med gjenforsikringsforretninger	119	119	74	74
Gjenforsikringsandel av brutto erstatningsavsetning	1	1	10	10
Fordringer ved verdipapirhandel	1 763	1 763	2 445	2 445
Andre fordringer	272	272	217	217
Sum lån og fordringer øvrige inkl. fordringer på forsikringstakere	3 173	3 173	3 751	3 751

NOTE 9 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser – forts.

MILLIONER KRONER	31.12.2016		31.12.2015	
	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi
FINANSIELL GJELD - REGNSKAPSFØRT TIL AMORTISERT KOST				
Fondsobligasjonslån	1 650	1 283	1 564	1 588
Ansvarlige lån	6 220	6 554	9 541	9 506
Gjeld til kredittinstitusjoner	2 356	2 356	2 915	2 915
Utstedt obligasjonslån med fortrinnsrett	21 095	21 095	18 987	18 987
Gjeld til og innskudd fra kunder	8 688	8 688	7 426	7 426
Sum finansiell gjeld	40 010	39 977	40 433	40 421
FINANSIELL GJELD - REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI OVER RESULTATET				
Gjeld til kredittinstitusjoner	2 694	2 694	2 184	2 184
Sum finansiell gjeld	2 694	2 694	2 184	2 184
Eiendeler i innskuddsbasert livsforsikring	1 674	1 674	1 183	1 183
Avsetninger i innskuddsbasert livsforsikring	1 674	1 674	1 183	1 183

MILLIONER KRONER	31.12.2016		31.12.2015	
	Eiendeler	Forpliktelser	Eiendeler	Forpliktelser
FINANSIELLE DERIVATER - REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI				
Valutateterminer	795	4 534	177	6 378
Renteswaper	375	1 338	496	1 615
Rente- og valutaswaper	645	0	614	0
Aksjeopsjon	0	0	6	0
Sum finansielle derivater	1 815	5 871	1 292	7 993

NOTE 10 Innlån

MILLIONER KRONER	Pålydende i NOK	Valuta	Rente	Forfall	Bokført verdi 31.12.2016	Bokført verdi 31.12.2015
EVIGVARENDE ANSVARLIG LÅN						
Kommunal Landspensjonskasse	0	EUR	Fast	Evigvarende	0	2 995
Kommunal Landspensjonskasse	554	JPY	Fast ¹	Evigvarende	706	704
TIDSBEGRENSET ANSVARLIG LÅN						
Kommunal Landspensjonskasse	5 163	EUR	Fast ²	2045	5 514	5 841
Sum ansvarlige lån	5 717				6 220	9 541
FONDSOBLIGASJONSLÅN						
Kommunal Landspensjonskasse	984	JPY	Fast ³	2034	1 650	1 564
Sum fondsobligasjonslån	984				1 650	1 564
UTSTEDTE OBLIGASJONSLÅN MED FORTRINNSRETT						
KLP Kommunekreditt AS	0	NOK	Flytende	2016	0	2 174
KLP Kommunekreditt AS	315	NOK	Fast	2017	319	644
KLP Kommunekreditt AS	595	NOK	Flytende	2017	596	4 008
KLP Kommunekreditt AS	3 970	NOK	Flytende	2018	3 975	4 005
KLP Kommunekreditt AS	4 500	NOK	Flytende	2019	4 506	4 505
KLP Kommunekreditt AS	2 500	NOK	Flytende	2020	2 510	0
KLP Kommunekreditt AS	750	NOK	Fast	2020	752	752
KLP Kommunekreditt AS	4 000	NOK	Flytende	2021	4 014	0
KLP Kommunekreditt AS	600	NOK	Fast	2021	602	0
KLP Boligkreditt AS	43	NOK	Flytende	2017	43	602
KLP Boligkreditt AS	600	NOK	Flytende	2019	600	600
KLP Boligkreditt AS	2 000	NOK	Flytende	2020	2 007	452
KLP Boligkreditt AS	1 100	NOK	Flytende	2021	1 103	1 203
Annet					67	42
Sum utstedte obligasjonslån med fortrinnsrett	20 973				21 095	18 987

¹ Lånet har et renteendringstidspunkt i 2017.² Lånet har et renteendringstidspunkt i 2025.³ Lånet har et renteendringstidspunkt i 2034.

NOTE 10 Innlån– forts.

MILLIONER KRONER	Pålydende i NOK	Valuta	Rente	Forfall	Bokført verdi 31.12.2016	Bokført verdi 31.12.2015
GJELD TIL KREDITTINSTITUSJONER						
KLP Banken AS	0	NOK	Flytende	2016	0	802
KLP Banken AS	300	NOK	Fast	2017	308	308
KLP Banken AS	443	NOK	Flytende	2017	443	500
KLP Banken AS	200	NOK	Fast	2018	202	202
KLP Banken AS	500	NOK	Flytende	2018	502	502
KLP Banken AS	900	NOK	Flytende	2019	902	600
KLP Fond	0	NOK	Fast	2016	0	1 433
KLP Fond	1 064	NOK	Fast	2017	1 064	0
KLP Fond	0	NOK/EUR/USD	Flytende	2016	0	49
KLP Fond	744	NOK/EUR/USD	Flytende	2017	744	0
Kommunal Landspensjonskasse	0	NOK/EUR/USD	Flytende	2016	0	700
Kommunal Landspensjonskasse	885	NOK/EUR/USD	Flytende	2017	885	0
KLP Banken AS	0	NOK/EUR/USD	Flytende	2016	0	3
KLP Banken AS	1	NOK/EUR/USD	Flytende	2017	1	0
Annet					-1	0
Sum gjeld til kredittinstitusjoner	5 037				5 050	5 099
GJELD TIL OG INNSKUDD KUNDER ⁴						
Privat	6 938	NOK			6 938	6 030
Næring	1 729	NOK			1 729	1 397
Utlandet	21	NOK			21	0
Sum gjeld til og innskudd fra kunder	8 688				8 688	7 426
Sum innlån	41 398				42 704	42 617

⁴ Det er ikke kontraktfestet forfall på innskudd.

Noten viser finansiell gjeld konsernet har ved periodeslutt, hvor mesteparten er finansiering til KLP Bank konsernet. De angitte selskapene er utstedere av den finansielle gjelden som er beskrevet. Innskudd hører inn under KLP Banken AS.

NOTE 11 Virkelig verdi hierarki

31.12.2016 MILLIONER KRONER	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Sum
EIENDELER REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI				
Investeringseiendom	0	0	59 497	59 497
Tomter	0	0	982	982
Eiendomsfond	0	0	1 831	1 831
Bygg	0	0	56 684	56 684
Utlån til virkelig verdi	0	1 381	0	1 381
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	45 368	108 901	0	154 269
Sertifikater	7 377	5 303	0	12 680
Obligasjoner	25 058	103 598	0	128 656
Obligasjonsfond	12 933	0	0	12 933
Utlån og fordringer	15 071	1 681	0	16 752
Aksjer og andeler	117 819	4 312	8 573	130 704
Aksjer	116 268	3 536	1 436	121 240
Aksjefond	1 552	0	84	1 636
Eiendomsfond	0	287	0	287
Spesialfond	0	489	0	489
Private Equity	0	0	7 052	7 052
Finansielle derivater	0	1 815	0	1 815
Sum eiendeler regnskapsført til virkelig verdi	178 258	118 090	68 069	364 418
FORPLIKTELSER REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI				
Finansielle derivater gjeld	0	5 871	0	5 871
Gjeld til andre kredittinstitusjoner og annen gjeld ¹	1 648	1 064	0	2 712
Sum forpliktelser regnskapsført til virkelig verdi	1 648	6 936	0	8 584

¹ Linjen «Gjeld til kredittinstitusjoner» i balansen inneholder forpliktelser målt til virkelig verdi og amortisert kost. Denne linjen er derfor ikke avstembar mot balansen. Forpliktelsene som måles til amortisert kost utgjør 2 413 millioner kroner per 31.12.2016.

NOTE 11 Virkelig verdi hierarki – forts.

31.12.2015 MILLIONER KRONER	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Sum
EIENDELER REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI				
Investeringseiendom	0	0	56 436	56 436
Tomter	0	0	872	872
Eiendomsfond	0	0	773	773
Bygg	0	0	54 791	54 791
Utlån til virkelig verdi	0	1 845	0	1 845
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	44 703	90 360	0	135 064
Sertifikater	6 974	2 903	0	9 877
Obligasjoner	25 506	87 458	0	112 964
Obligasjonsfond	12 224	0	0	12 224
Utlån og fordringer	16 407	1 022	0	17 429
Aksjer og andeler	103 716	3 768	8 009	115 493
Aksjer	102 582	3 080	1 439	107 102
Aksjefond	1 133	0	76	1 209
Eiendomsfond	0	370	0	370
Spesialfond	0	318	0	318
Private Equity	0	0	6 494	6 494
Finansielle derivater	0	1 292	0	1 292
Sum eiendeler regnskapsført til virkelig verdi	164 827	98 288	64 445	327 560
FORPLIKTELSE REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI				
Finansielle derivater gjeld	0	7 993	0	7 993
Gjeld til andre kredittinstitusjoner og annen gjeld ¹	751	1 433	0	2 184
Sum forpliktelser regnskapsført til virkelig verdi	751	9 426	0	10 177

¹ Linjen «Gjeld til kredittinstitusjoner» i balansen inneholder forpliktelser målt til virkelig verdi og amortisert kost. Denne linjen er derfor ikke avstembar mot balansen. Forpliktelsene som måles til amortisert kost utgjør 2 413 millioner kroner per 31.12.2016.

NOTE 11 Virkelig verdi hierarki – forts.

ENDRINGER I NIVÅ 3, VERDIPAPIRER	Bokført verdi 31.12.2016	Bokført verdi 31.12.2015
Inngående balanse 01.01.	8 009	6 310
Solgt	-1 288	-1 460
Kjøpt	2 034	2 270
Urealiserte endringer	-182	889
Utgående balanse 31.12.	8 573	8 009
Realisert gevinst / tap	377	182

ENDRINGER I NIVÅ 3, INVESTERINGSEIENDOM	Bokført verdi 31.12.2016	Bokført verdi 31.12.2015
Inngående balanse 01.01.	56 436	44 467
Netto tilgang	724	3 618
Urealiserte endringer	2 364	8 317
Øvrige endringer	-28	34
Utgående balanse 31.12.	59 497	56 436
Realisert gevinst / tap	0	0
Sum nivå 3	68 069	64 445

NOTE 11 Virkelig verdi hierarki – forts.

Urealiserte endringer og realisert gevinst/tap reflekteres på linjen «Netto verdiendringer på finansielle instrumenter» i konsernresultatet.

Tabellene «Endringene i nivå 3» viser endringer i nivå 3 klassifiserte papirer i perioden angitt.

Virkelig verdi skal være en representativ pris basert på hva tilsvarende eiendel eller forpliktelse ville vært omsatt for ved normale markedsbetingelser og forhold. Høyeste kvalitet i forhold til virkelig verdi er basert på noterte kurser i et aktivt marked. Et finansielt instrument anses som notert i et aktivt marked dersom noterte kurser er enkelt og regelmessig tilgjengelig fra en børs, forhandler, megler, næringsgruppering, prissettingstjeneste eller reguleringsmyndighet, og disse kursene representerer faktiske og regelmessige forekommende transaksjoner på armlengdes avstand.

NIVÅ 1:

Instrumenter i dette nivået henter virkelig verdi fra noterte priser i et aktivt marked for identiske eiendeler eller forpliktelser som enheten har tilgang til ved rapporteringstidspunktet. Eksempler på instrumenter i nivå 1 er børsnoterte papirer.

NIVÅ 2:

Instrumenter i dette nivået henter virkelig verdi fra observerbare markedsdata. Dette inkluderer priser basert på identiske instrumenter, men hvor instrumentet ikke innehar høy nok omsetningsfrekvens og derfor ikke anses som omsatt i et aktivt marked, samt priser basert på tilsvarende eiendeler og prisledende indikatorer som kan bli bekreftet fra markedsinformasjon. Eksempler på instrumenter i nivå 2 er rentepapirer priset ut fra rentebaner.

NIVÅ 3:

Instrumenter på nivå 3 innehar ingen observerbare markedsdata eller omsettes i markeder ansett som inaktive. Prisen baseres hovedsakelig på egne beregninger hvor reell virkelig verdi kan avvike hvis instrumentet skulle blitt omsatt. Instrumentene som omfattes i nivå 3 hos konsernet er blant annet unoterte aksjer og Private Equity.

Verdsettelse rundt poster i de ulike nivåene er beskrevet i note 9. For beskrivelse av prising på investeringseiendom henvises det til årsrapporten.

For eiendeler som inngår i nivå 3 er det ikke blitt gjort noen sensitivitetsanalyse. For sensitivitetsanalyse for investeringseiendom henvises det til årsrapporten. Alt av investeringseiendom inngår forøvrig i nivå 3. En endring i variablene til prisingen er vurdert som lite signifikant for verdipapirene. På generelt grunnlag vil en endring i prisingen på 5% gi en endring på 3 403 millioner kroner per 31.12.2016 og 3 222 millioner kroner per 31.12.2015.

Eiendeler i innskuddsbasert livforsikring er ikke inkludert i tabellen. Eiendeler i innskuddsbasert livforsikring har 1 674 millioner kroner i finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi, alt i nivå 1. Per 31.12.2016 vil de 1 674 millioner kronene inngå med 893 millioner i aksjer og andeler i nivå 1, 769 millioner kroner i gjeldsinstrumenter til virkelig verdi i nivå 1 og det resterende er utlån og fordringer i nivå 1.

Hva gjelder flytting av papirer mellom nivåene er det lagt grenser på antall handelsdager og omsetningsmengde på aksjer for å skille nivå 1 og nivå 2. De generelle prinsippene rundt nivåfordeling går hovedsaklig på om eiendelen eller forpliktelsen er notert eller ikke, og om noteringen kan anses å være i et aktivt marked. For aksjer er det et ytterligere skille på handelsdager og omsetningsmengde som skiller ut noterte papirer som ikke inngår i aktivt marked. Ved flytting mellom nivåene tas det forøvrig utgangspunkt i verdien ved periodeslutt.

For aksjer er det i 4. kvartal 2016 flyttet 162 millioner fra nivå 1 til nivå 2 og det er flyttet 837 millioner fra nivå 2 til nivå 1, dette skyldes endringer i likviditet. For rentepapirer er det flyttet 481 millioner kroner fra nivå 2 til nivå 1, dette skyldes manglende utvalgskriterier i kildesystemet på foregående perioder.

Det er ikke foretatt flyttinger til eller fra nivå 3 i perioden.

NOTE 12 Likviditetsrisiko

Tabellen nedenfor spesifiserer selskapets finansielle forpliktelser klassifisert etter forfallsstruktur. Beløpene i tabellen er udiskonterte kontraktsmessige kontantsstrømmer.

31.12.2016 MILLIONER KRONER	Innen 1 mnd.	1-12 mnd.	1-5 år	5-10 år	Over 10 år	Sum
Ansvarlige lån ¹	0	961	926	6 373	0	8 260
Fondsobligasjonslån ¹	0	63	251	313	1 567	2 194
Gjeld til og innskudd fra kunder (uten bestemt forfall)	8 688	0	0	0	0	8 688
Utstedt obligasjonslån med fortrinnsrett	0	1 263	20 819	0	0	22 082
Gjeld til kredittinstitusjoner	4 823	783	1 631	0	0	7 237
Finansielle derivater	4 518	1 939	1 105	10	-252	7 320
Leverandørgjeld	676	0	0	0	0	676
Betingede forpliktelser	14 196	0	0	0	0	14 196
Sum	32 901	5 009	24 732	6 697	1 314	70 653

¹Noe av den ansvarlige lånekapitalen er evigvarende. Beregnede kontantstrømmer er frem til forventet forfall ved rentereguleringstidspunkt.

Hensyntar man ikke-kontrollerende eierinteresser, reduseres derivater med forfall innen en måned med 296 millioner kroner, gjeld til kredittinstitusjoner innen en måned reduseres med 231 millioner kroner og derivater med forfall innen 1 til 12 måneder reduseres med 180 millioner kroner. Total reell likviditetsrisiko for konsernet er 69 946 millioner kroner.

31.12.2015 MILLIONER KRONER	Innen 1 mnd.	1-12 mnd.	1-5 år	5-10 år	Over 10 år	Sum
Ansvarlige lån ¹	0	3 309	1 708	6 995	0	12 012
Fondsobligasjonslån ¹	0	64	258	322	1 641	2 285
Gjeld til og innskudd fra kunder (uten bestemt forfall)	7 426	0	0	0	0	7 426
Utstedt obligasjonslån med fortrinnsrett	0	2 445	16 115	1 233	0	19 793
Gjeld til kredittinstitusjoner	5 987	860	2 154	0	0	9 001
Finansielle derivater	2 945	3 027	1 785	156	-282	7 631
Leverandørgjeld	736	0	0	0	0	736
Betingede forpliktelser	14 346	0	0	0	0	14 346
Sum	31 440	9 706	22 019	8 707	1 358	73 230

¹Noe av den ansvarlige lånekapitalen er evigvarende. Beregnede kontantstrømmer er frem til forventet forfall ved rentereguleringstidspunkt.

Hensyntar man ikke-kontrollerende eierinteresser, reduseres derivater med forfall innen en måned med 313 millioner kroner og derivater med forfall mellom 1-12 måneder med 63 millioner kroner. Total reell likviditetsrisiko for konsernet blir da 72 854 millioner kroner.

NOTE 12 Likviditetsrisiko - forts.

Tabellen viser de samlede finansielle forpliktelsene konsernet har på rentebetalinger og innbetaling av hovedstol, basert på forfall. KLP Banken konsern innehar den største delen av de finansielle forpliktelsene i konsernet.

Med likviditetsrisiko menes risikoen for at konsernet ikke skal klare å innfri de finansielle forpliktelsene som det har. Risikoen for at konsernet ikke skal ha tilstrekkelig likviditet til å dekke kortsiktig gjeld og løpende drift er svært liten ettersom en stor del av eiendelene er likvide. Konsernet har betydelige midler investert i pengemarked, obligasjoner og aksjer som kan selges ved likviditetsbehov. Konsernets likviditetsstrategi innebærer at det til enhver tid skal ha tilstrekkelige likvide midler til å møte konsernets forpliktelser ved forfall, uten at det påløper kostnader av betydning knyttet til å frigjøre midler.

Aktivasammensetningen i konsernets porteføljer skal være tilstrekkelig likvid til å kunne dekke annet likviditetsbehov som kan oppstå. KLP Kapitalforvaltning AS forvalter likviditeten. Det er etablert interne rammer for størrelsen på likviditetsbeholdningen. Konsernets enhet for risikostyring overvåker og rapporterer utviklingen i likviditetsbeholdningen fortløpende. Konsernstyret fastsetter årlig en kapitalforvaltnings- og likviditetsstrategi for konsernet. Likviditetsstrategien inneholder blant annet rammer, ansvarsforhold, risikomål og beredskapsplan for likviditetsstyringen.

De største forpliktelsene i konsernet er forsikringsrelaterte og gjelder i all vesentlighet pensjonsforpliktelser. Disse forpliktelsene er fullfunderte og likviditetsstyringen håndteres på tilsvarende vis som øvrige forpliktelser.

NOTE 13 Renterisiko

31.12.2016 MILLIONER KRONER								
	Inntil 3 mnd.	Fra 3 mnd. til 12 mnd.	Fra 1 år til 5 år	Fra 5 år til 10 år	Over 10 år	Endring i kontantstrøm 01.01.2016 - 31.12.2016	Sum	Sum justert for ikke- kontrollerende eierinteressers andel
EIENDELER								
Finansielle derivater klassifisert som eiendeler	6	5	7	-48	-237	-45	-313	-302
Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer målt til amortisert kost	0	0	0	0	0	7	7	7
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	-53	-89	-1 269	-1 942	-1 592	307	-4 639	-4 030
Rentefondsandeler	-811	0	0	0	0	0	-811	-811
Utlån og fordringer	0	-3	0	0	0	158	155	135
Utlån	0	0	0	0	0	474	474	474
Kontanter og innskudd	0	0	0	0	0	17	17	17
Betingede forpliktelser ¹	0	0	0	0	0	69	69	69
Sum eiendeler	-859	-87	-1 263	-1 990	-1 829	987	-5 041	-4 441
FORPLIKTELSE								
Innskudd	0	0	0	0	0	-87	-87	-87
Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapir	0	3	63	0	0	-235	-169	-169
Finansielle derivater klassifisert som gjeld	-5	4	92	105	2	55	253	253
Fondsobligasjon og ansvarlige lån	0	0	0	69	81	0	150	150
Gjeld til kredittinstitusjoner	0	0	0	0	0	-30	-30	-30
Sum forpliktelser	-5	6	155	174	83	-297	116	117
Sum før skatt	-864	-80	-1 108	-1 816	-1 746	690	-4 925	-4 324
Sum etter skatt	-648	-60	-831	-1 362	-1 310	517	-3 694	-3 243

¹ Betingede forpliktelser er i denne sammenheng aksepterte, ikke utbetalte utlån.

NOTE 13 Renterisiko – forts.

31.12.2015 MILLIONER KRONER									
	Inntil 3 mnd.	Fra 3 mnd. til 12 mnd.	Fra 1 år til 5 år	Fra 5 år til 10 år	Over 10 år	Endring i kontantstrøm 01.01.2015 - 31.12.2015	Sum	Sum justert for ikke- kontrollerende eierinteressers andel	
EIENDELER									
Finansielle derivater klassifisert som eiendeler	36	11	-116	-164	-294	-57	-585	-546	
Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer målt til amortisert kost	0	0	0	0	0	6	6	6	
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	-39	-85	-1 141	-1 741	-1 300	253	-4 053	-3 618	
Rentefondsandeler	-730	0	0	0	0	0	-730	-730	
Utlån og fordringer	0	-2	0	0	0	158	156	144	
Utlån	0	0	0	0	0	423	423	423	
Kontanter og innskudd	0	0	0	0	0	25	25	25	
Betingede forpliktelser ¹	0	0	0	0	0	51	51	51	
Sum eiendeler	-733	-76	-1 257	-1 905	-1 594	860	-4 705	-4 244	
FORPLIKTELSE									
Innskudd	0	0	0	0	0	-74	-74	-74	
Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapir	0	1	59	0	0	-224	-165	-165	
Finansielle derivater klassifisert som gjeld	-7	18	132	254	2	64	463	447	
Fondsobligasjon og ansvarlige lån	0	0	0	79	58	0	137	137	
Gjeld til kredittinstitusjoner	0	0	0	0	0	-7	-7	-7	
Sum forpliktelser	-7	18	191	333	60	-241	354	337	
Sum før skatt	-740	-58	-1 067	-1 572	-1 534	619	-4 351	-3 906	
Sum etter skatt	-540	-42	-779	-1 148	-1 119	452	-3 176	-2 852	

¹ Betingede forpliktelser er i denne sammenheng aksepterte, ikke utbetalte utlån.

Noten viser resultateffekten ved en økning i markedsrenten på én prosent, for virkelig verdi risiko og flytende rente risiko.

Endring i virkelig verdi (virkelig verdi risiko) vises i de fem første kolonnene, sortert etter forfallstidspunkt på papirene, og er beregnet ved endring i virkelig verdi på rentebærende instrumenter hvis renten hadde vært en prosent høyere ved periodeslutt. Kolonnen «Endring i kontantstrøm» (flytende rente risiko) viser endringen i kontantstrømmer hvis renten hadde vært en prosent høyere gjennom perioden det rapporteres på. Summen av disse reflekterer den samlede resultateffekten som scenarioet ved en prosents høyere rente hadde gitt konsernet i perioden det rapporteres på.

Virkelig verdi risiko gjelder fastrente papirer hvor markedsverdien på papiret svinger i motsatt takt av markedsrenten. Flytende rente risiko gjelder papirer som har flytende rente, hvor markedsverdien holder seg stabil, men hvor endring i markedsrente gir utslag i endrede løpende inntekter. Rente-

papirer, med følgende egenskaper og klassifiseringer, faller inn under noten; verdipapirer til virkelig verdi over resultatet (flytende og faste rentebetingelser), investeringer som holdes til forfall (kun de med flytende rentebetingelser) og lån og fordringer (kun de med flytende rentebetingelser). Konsernet har ingen rentepapirer klassifisert som tilgjengelig for salg.

Konsernets investeringer i renteinstrumenter med fast rente, som regnskapsføres til amortisert kost, gir ingen endring i resultatregnskapet ved endring av markedsrente. Tilsvarende gjelder for utstedt gjeld med fast rente regnskapsført til amortisert kost.

Forsikringskontrakter med avkastningsgaranti endrer ikke regnskapsmessig verdi selv om rentenivået endres. Endring i rentenivå har heller ingen innvirkning på den garanterte avkastningen, men vil ha betydning for den oppnådde avkastning som skal dekke avkastningsgarantien. Det skyldes at forsikringsmidlene delvis investeres i gjeldsinstrumenter hvor kontantstrømmene skal bidra til å dekke avkastningsgarantien.

NOTE 14 Kreditrisiko

31.12.2016 MILLIONER KRONER									
	Investment grade AAA til BBB	Lavere Rating	Offentlig garanti	Bank og finans	Boliglån < 80% ¹	Boliglån > 80% ¹	Øvrige	Totalt	Totalt justert for ikke- kontrollerende eierinteressers andel
Gjeldsinstrumenter som holdes til forfall målt til amortisert kost	29 599	0	31	0	0	0	3 161	32 791	32 791
Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer målt til amortisert kost	85 774	0	1 346	0	0	0	19 600	106 720	106 689
Gjeldsinstrumenter til virkelig verdi - verdipapirer med fast avkastning	113 346	83	8 379	7 805	0	0	11 722	141 335	128 293
Rentefond omløp	0	0	0	0	0	0	12 933	12 933	12 933
Utlån og fordringer	16 529	0	0	223	0	0	0	16 752	14 814
Finansielle derivater klassifisert som eiendeler	1 815	0	0	0	0	0	0	1 815	1 759
Kontanter og innskudd	2 968	0	0	0	0	0	0	2 968	2 146
Utlån	0	0	58 384	0	14 637	1 266	8 636	82 922	82 922
Sum	250 032	83	68 140	8 028	14 637	1 266	56 052	398 237	382 347

¹ Disse to kolonnene gir informasjon på andel boliglån med pantsikkerhet innenfor 80% av verdigrunnlag og boliglån som overgår 80% pantsikkerhet av verdigrunnlag.

SPESIFISERING AV INVESTMENT GRADE MILLIONER KRONER					Sum Invest- ment grade
	AAA	AA	A	BBB	
Gjeldsinstrumenter som holdes til forfall målt til amortisert kost	13 620	4 095	7 650	4 234	29 599
Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer målt til amortisert kost	22 029	20 310	38 717	4 718	85 774
Gjeldsinstrumenter til virkelig verdi - verdipapirer med fast avkastning	45 355	14 559	35 458	17 975	113 346
Rentefond omløp	0	0	0	0	0
Utlån og fordringer	0	2 350	13 970	210	16 529
Finansielle derivater klassifisert som eiendeler	0	236	1 579	0	1 815
Kontanter og innskudd	0	440	2 528	0	2 968
Utlån	0	0	0	0	0
Sum	81 003	41 989	99 902	27 137	250 032

NOTE 14 Kredittisiko – forts.

30.12.2015 MILLIONER KRONER									
	Investment grade AAA til BBB	Lavere Rating	Offentlig garanti	Bank og finans	Boliglån < 80% ¹	Boliglån > 80% ¹	Øvrige	Totalt	Totalt justert for ikke- kontrollerende eierinteressers andel
Gjeldsinstrumenter som holdes til forfall målt til amortisert kost	32 117	0	31	5	0	0	3 165	35 318	35 318
Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer målt til amortisert kost	76 046	0	522	253	0	0	18 165	94 987	94 987
Gjeldsinstrumenter til virkelig verdi - verdipapirer med fast avkastning	98 801	553	4 527	10 265	0	0	8 694	122 840	113 182
Rentefond omløp	0	0	0	0	0	0	12 224	12 224	12 224
Utlån og fordringer	16 922	0	0	507	0	0	0	17 429	16 576
Finansielle derivater klassifisert som eiendeler	1 292	0	0	0	0	0	0	1 292	1 263
Kontanter og innskudd	2 424	0	0	0	0	0	0	2 424	2 424
Utlån	0	0	54 022	0	12 154	1 932	9 504	77 611	77 611
Sum	227 603	553	59 102	11 030	12 154	1 932	51 752	364 126	353 585

¹ Disse to kolonnene gir informasjon på andel boliglån med pantsikkerhet innenfor 80% av verdigrunnlag og boliglån som overgår 80% pantsikkerhet av verdigrunnlag.

SPESIFISERING AV INVESTMENT GRADE MILLIONER KRONER					
	AAA	AA	A	BBB	Sum Invest- ment grade
Gjeldsinstrumenter som holdes til forfall målt til amortisert kost	18 157	2 558	7 691	3 711	32 117
Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer målt til amortisert kost	22 492	16 959	32 460	4 136	76 046
Gjeldsinstrumenter til virkelig verdi - verdipapirer med fast avkastning	42 436	14 153	28 244	13 969	98 801
Rentefond omløp	0	0	0	0	0
Utlån og fordringer	0	2 608	14 096	219	16 922
Finansielle derivater klassifisert som eiendeler	0	174	1 118	0	1 292
Kontanter og innskudd	0	32	2 392	0	2 424
Utlån	0	0	0	0	0
Sum	83 085	36 483	86 001	22 035	227 603

NOTE 14 Kredittrisiko – forts.

Med kredittrisiko menes risikoen for at motparten ikke skal klare å møte sine forpliktelser til KLP Konsernet. I denne tabellen er kredittrisiko målt ved ratingbyråers estimater på hvor høy kredittverdighet de ulike utstederne av rentepapirer har. For eiendeler som ikke er ratet så er de lagt i andre kategorier som beskriver kredittrisiko, eksempelvis sektor og garantier.

Det er lagt vekt på at kreditteksponeringen er diversifisert for å unngå konsentrasjon av kredittrisiko mot enkelte debitorer. For å overvåke kredittrisiko i utlånene og investeringene er det nedsatt en egen kredittkomite som møtes på jevnlig basis. Grensene for kredittrisiko mot den enkelte debitor fastsettes av komiteen. Endringer i debitors kredittvurdering overvåkes og følges opp av KLP Kapitalforvaltning AS.

Konsernet har god balanse mellom norske og internasjonale obligasjoner, og har en portefølje av utelukkende gode kreditter. Konsernet har en høy konsentrasjon av gjeldsinstrumenter rettet mot norsk offentlig sektor.

I noteinndelingen er det benyttet rating fra Standard &

Poor's, Moodys og Fitch. Ratingen er konvertert til S&P sin ratingtabell, hvor AAA er tilknyttet papirer med høyest kredittverdighet. Laveste rating av de tre er benyttet. Alle tre ratingselskaper er likestilte som grunnlag for investeringer i rentepapirer. Det som er klassifisert som «Øvrige» er i all hovedsak verdipapirer utstedt av kraftselskaper og andre foretaksobligasjoner; dette beløper seg til 56 milliarder kroner per 31.12.2016. KLP Konsernet har strenge retningslinjer for investeringer i rentepapirer, som også gjelder for investeringer som faller inn under kategorien Øvrige.

Linjene i noten er sammenfallende med balanseoppsettet. Unntakene er gjeldsinstrumenter til virkelig verdi som er delt opp i tre kategorier i noten og utlån som vist samlet i noten, men som befinner seg på to linjer i balansen (virkelig verdi og amortisert kost).

Konsernregnskapet viser enheter KLP konsernet anses å ha kontroll over. Dette gir inntrykk av en høyere risiko enn hva som er reelt, da risiko som konsernet ikke bærer vises i regnskapet. I ytterste kolonne vises det kun selskaper, og faktisk eierskap i fond som konsernet har ved periodeslutt.

MILLIONER KRONER	31.12.2016		31.12.2015	
	Konsolidert	Justert for ikke-kontrollerende eierinteressers andel	Konsolidert	Justert for ikke-kontrollerende eierinteressers andel
TI STØRSTE MOTPARTER				
Motpart 1	16 787	16 359	14 247	13 712
Motpart 2	10 871	10 189	10 180	9 602
Motpart 3	8 551	8 551	9 091	9 091
Motpart 4	6 865	6 343	6 247	6 247
Motpart 5	6 678	5 454	6 118	5 816
Motpart 6	5 428	5 334	5 907	4 347
Motpart 7	5 010	4 951	4 566	3 526
Motpart 8	4 698	4 698	3 419	3 327
Motpart 9	3 601	3 235	3 378	3 283
Motpart 10	3 566	3 205	3 325	3 247
Totalt	72 056	68 319	66 478	62 199

Tabellen ovenfor viser de ti største motpartene KLP konsernet har eksponering mot. Beløpene oppgitt er balanseført verdi. «Justert for ikke-kontrollerende eierinteresser» inkluderer kun det som er i konsernets eie og hvor

konsernet innehar reell kredittrisiko. Majoriteten av de ti største motpartene er enten finansinstitusjoner eller motparter omfattet av en offentlig garanti (statlig eller kommunal garanti).

NOTE 15 Forsikringsmessige avsetninger i livsforsikring

MILLIONER KRONER	31.12.2016	31.12.2015
Premiereserve - ordinær tariff	383 803	356 199
Premiefond, bufferfond og pensjonistenes overskuddsfond	17 216	15 540
Tilleggsavsetning	24 472	20 322
Kursreguleringsfond	28 404	21 529
Andre avsetninger	48	209
Sum forsikringsmessige avsetninger i livsforsikring	453 943	413 799

MILLIONER KRONER	31.12.2016	31.12.2015
Premiereserve	1 665	1 175
Innskuddsfond	8	8
Sum avsetning i innskuddsbasert livsforsikring	1 674	1 183

NOTE 16 Annen kortsiktig gjeld

MILLIONER KRONER	31.12.2016	31.12.2015
Kortsiktig gjeld verdipapirhandel	2 636	480
Påløpt ikke utlignet skatt	202	236
Forskuddstrekk pensjonsordning	382	329
Leverandørgjeld	676	681
Forhåndsinnkalt tilskudd til forsikringsviksomheten	131	106
Øvrig kortsiktig gjeld	795	2 424
Sum annen kortsiktig gjeld	4 823	4 255

NOTE 17 Kapitalkrav

Solvens II er innført fra 01.01.2016 og beregningen av solvensmargin endres fullstendig samtidig med at tidligere krav til kapitaldekning og kjernekapitaldekning bortfaller. I Solvens II-balansen inngår eiendeler og forpliktelser til virkelig verdi. For eiendeler som har en annen verdi i regnskapet legges derfor mer-/mindreverdiene til. For KLPs forsikringsforpliktelser finnes det ikke observerbare markedsverdier. Disse beregnes derfor ved et beste estimat basert på aktuarielle forutsetninger. I tillegg kommer en risikomargin som skal reflektere en tredjeparts kapitalkostnader ved å overta disse forpliktelsene.

Kapitalgruppe 1 fremkommer av Solvens II-balansen, samt fondsobligasjonslånet. Kapitalgruppe 2 består av ansvarlige lån, risikoutjevningfond og ikke-innbetalt supplerende kapi-

tal. Finanstilsynet har godkjent at KLPs vedtektsfestede etterinnkallsrett kan regnes med som supplerende kapital med et beløp tilsvarende 2,5% av foretakets premiereserve. Kapital som kan medregnes i kapitalgruppe 2 er begrenset oppad til 50% av kapitalkravet. Ansvarlige lån med første renteendring i 2017 kan derfor innfris uten at det påvirker kapitaldekningen.

Uten bruk av midlertidig fradrag i forsikringstekniske avsetninger er foretakets kapitaldekning 197% som er godt over foretakets mål om minst 150%. Med det midlertidige fradraget er kapitaldekningen 289%.

MILLIARDER KRONER	31.12.2016	31.12.2015		31.12.2016	31.12.2015
FORENKLET SOLVENS II BALANSE					
Eiendeler, bokført	502	462	Beste estimat	456	417
Merverdier HTF/lån og fordringer	10	11	Risikomargin	13	13
Merverdier øvrige utlån	1	1	Ansvarlige lån/fondsobligasjonslån	8	11
Verdijustering reassuranseandeler	0	0	Andre forpliktelser	9	11
Immaterielle eiendeler	0	0	Utsatt skatteforpliktelse	0	0
Utsatt skattefordel	1	0			
Sum eiendeler etter solvens II	513	474	Sum forpliktelser etter solvens II	486	452
			Eiendeler minus forpliktelser	27	23
			- Utsatt skattefordel	-1	0
			- Risikoutjevningfond mm.	-4	-4
			+ Fondsobligasjonslån	2	2
			Basiskapital - kapitalgruppe 1	24	20
			Tellende ansvarlig kapital - kapitalgruppe 1	24	20
			Ansvarlige lån	7	10
			Risikoutjevningfond osv.	4	4
			Basiskapital - kapitalgruppe 2	11	13
			Supplerende kapital	10	9
			Supplerende kapital - kapitalgruppe 2	10	9
			Fradrag for maks. kapital i gruppe 2	-12	-14
			Tellende ansvarlig kapital - kapitalgruppe 2	8	8
			Utsatt skattefordel	0	0
			Tellende ansvarlig kapital - kapitalgruppe 3	0	0
			Tellende ansvarlig kapital under Solvens II	31	27
			Solvenskapitalkrav (SCR)	16	15
			Minstekapitalkrav (MCR)	6	4
			Solvensgrad	198 %	181 %

NOTE 18 Presentasjon av eiendeler og gjeld som er gjenstand for netto oppgjør

31.12.16 MILLIONER KRONER				Relaterte beløp som ikke er presentert netto			Netto beløp justert for ikke-kontrollerende eierinteressers andel
	Brutto finansielle eiendeler/gjeld	Brutto eiendeler/gjeld som er presentert netto	Balanseført verdi	Finansielle instrumenter	Sikkerhet i kontanter	Netto beløp	
EIENDELER							
Finansielle derivater	1 815	0	1 815	-1 125	-836	23	23
Repoer	0	0	0	0	0	0	0
Sum	1 815	0	1 815	-1 125	-836	23	23
GJELD							
Finansielle derivater	5 871	0	5 871	-1 125	-3 611	1 197	975
Repoer	1 065	0	1 065	0	0	1 065	1 065
Sum	6 936	0	6 936	-1 125	-3 611	2 262	2 039

31.12.15 MILLIONER KRONER				Relaterte beløp som ikke er presentert netto			Netto beløp justert for ikke-kontrollerende eierinteressers andel
	Brutto finansielle eiendeler/gjeld	Brutto eiendeler/gjeld som er presentert netto	Balanseført verdi	Finansielle instrumenter	Sikkerhet i kontanter	Netto beløp	
EIENDELER							
Finansielle derivater	1 292	0	1 292	-649	-647	58	58
Repoer	0	0	0	0	0	0	0
Sum	1 292	0	1 292	-649	-647	58	58
GJELD							
Finansielle derivater	7 993	0	7 993	-649	-4 447	2 909	2 563
Repoer	1 434	0	1 434	0	0	1 434	1 434
Sum	9 427	0	9 427	-649	-4 447	4 343	3 997

Formålet med noten er å vise den potensielle effekten av nettingavtaler i konsernet; hvilke muligheter konsernet har for å motregne bilaterale avtaler mot andre motparter dersom disse skulle gå konkurs, og beløpet som gjenstår om alle slike nettingavtaler materialiseres. Notene viser derivatposisjoner i balansen.

De konsoliderte tallene inkluderer alle enheter KLP konsernet anses å ha kontroll over. I tillegg viser ytterste kolonne hvilket reelt nettobeløp som gjenstår om konsernet motregner avtalene; noe som kun inkluderer konsernselskaper av ordinær art.

NOTE 19 Pensjonsforpliktelser

MILLIONER KRONER	31.12.2016	31.12.2015
Balanseført netto forpliktelse 01.01.	634	755
Resultatført pensjonskostnad	135	141
Resultatført finanskostnad	22	23
Aktuarielle gevinster og tap	32	-195
Innbetalt premie/tilskudd	-112	-89
Balanseført netto forpliktelse 31.12.	712	634

FORUTSETNINGER	31.12.2016	31.12.2015
Diskonteringsrente	2,60 %	2,70 %
Lønnsvekst	2,50 %	2,50 %
Folketrygdens grunnbeløp (G)	2,25 %	2,25 %
Pensjonsregulering	1,48 %	1,48 %
Arbeidsgiveravgiftssats	14,10 %	14,10 %
Finansskatt	5,00 %	5,00 % ¹

¹ Det er beregnet 5 % finansskatt på den delen av forpliktelsen per 31.12.2015 som ikke er utbetalt i 2016.

Effekten av endringer i forutsetningene er en økning av forpliktelsen med 32 millioner kroner per 31.12.2016. Endringen er ført i utvidet resultat i resultatregnskapet.

Nøkkeltall - akkumulert

MILLIONER KRONER	4. kvartal 2016	3. kvartal 2016	2. kvartal 2016	1. kvartal 2016	4. kvartal 2015	3. kvartal 2015	2. kvartal 2015	1. kvartal 2015
KLP KONSERN								
Resultat før skatt	2 449	2 085	1 378	578	5 138	1 889	1 302	606
Forvaltningskapital	596 113	588 940	577 072	553 123	543 262	526 731	526 044	513 221
Egenkapital	27 823	26 827	25 049	23 997	23 665	20 620	18 992	18 466
Solvensgrad ⁴	198 %	197 %	180 %	181% ²	11,7 %	11,0 %	11,0 %	9,1 %
Antall ansatte i konsernet	946	949	952	942	939	920	914	906
KOMMUNAL LANDSPENSJONSKASSE								
Resultat før skatt	2 125	1 858	1 196	464	4 876	1 613	1 196	549
Premieinntekter for egen regning	36 854	29 715	19 674	7 556	38 789	31 985	25 548	15 948
- herav tilflyttet premiereserve	3 250	3 529	1 736	1 838	9 247	9 273	9 594	10 035
Erstatninger for egen regning	16 387	12 202	8 039	4 004	15 287	11 418	7 574	3 771
- herav fraflyttet premiereserve, tilleggsavs. og kursreguleringsfond	124	124	124	104	147	147	147	126
Eiendeler i kollektivporteføljen	460 289	447 945	444 205	427 791	421 835	405 551	409 164	403 452
Eiendeler i investeringsvalgporteføljen	2 184	2 199	2 105	2 060	2 050	2 020	2 056	1 978
Forsikringskundernes fond inkludert opptjent resultat	452 375	444 748	434 146	419 099	412 363	405 343	406 927	398 314
- herav fond med garantert avkastning	395 562	391 495	385 763	375 583	370 559	368 390	352 857	345 233
Ansvarlig kapital ⁴	31 338	30 604	28 544	28 100	28 340	26 161	25 364	20 172
Solvensgrad ⁴	209 %	208 %	189 %	187% ³	12 %	11 %	11 %	9 %
Risikoresultat I	784	475	278	152	498	473	294	180
Risikoresultat II ¹	i/a	i/a	i/a	i/a	19 644	i/a	i/a	i/a
Avkastningsresultat	8 094	6 759	3 952	2 023	3 452	2 134	2 607	1 332
Administrasjonsresultat	-50	135	65	20	264	197	132	58
Soliditetskapital	98 856	103 885	96 744	94 955	84 577	80 101	79 171	80 217
Bokført avkastning kollektivporteføljen	4,5 %	3,5 %	2,2 %	1,1 %	3,6 %	2,6 %	2,0 %	1,0 %
Verdijustert avkastning kollektivporteføljen	5,8 %	4,4 %	2,7 %	1,0 %	4,0 %	2,0 %	2,3 %	2,2 %
Avkastning investeringsvalgporteføljen	6,2 %	4,4 %	2,5 %	0,9 %	4,0 %	1,7 %	2,5 %	2,3 %
Avkastning selskapsporteføljen	4,7 %	4,0 %	2,7 %	1,0 %	4,8 %	3,2 %	2,4 %	1,3 %

¹ Endring i uførefinansiering, ny uføretariff og spesielle forhold i sykepleierordningen frigjør 19 644 millioner kroner fra premiereserver i 2015.

² Rapportert 190% i 1. kvartal, men korrigert til 181% etter endr. 1. kvartalsrapportering.

³ Rapportert 197% i 1. kvartal, men korrigert til 187% etter endr. 1. kvartalsrapportering.

⁴ Kapitaldekningsregelverket for Solvens I ble benyttet tom 31.12.2015. Fra 01.01.2016 er regelverket for Solvens II benyttet.

Nøkkeltall - akkumulert – forts

MILLIONER KRONER	4. kvartal 2016	3. kvartal 2016	2. kvartal 2016	1. kvartal 2016	4. kvartal 2015	3. kvartal 2015	2. kvartal 2015	1. kvartal 2015
KLP SKADEFORSIKRING AS								
Resultat før skatt	255,4	185,6	116,3	49,5	183,1	46,3	15,6	-58,3
Opptjente brutto premier	1 207,5	894,9	588,9	290,3	1 086,8	806,9	529,0	259,3
Premieinntekter for egen regning	1 150,1	851,9	560,5	276,4	1 035,1	768,4	503,4	246,7
Egenkapital	1 715,8	1 808,9	1 755,2	1 705,7	1 672,2	1 540,4	1 512,8	1 456,4
Skadeprosent	75,9 %	80,6 %	80,0 %	76,9 %	77,7 %	86,1 %	93,7 %	131,6 %
Totalkostnadsprosent	98,7 %	101,6 %	101,7 %	100,2 %	98,8 %	106,4 %	114,0 %	153,8 %
Avkastning på midler til forvaltning	6,1 %	4,9 %	3,1 %	1,3 %	4,4 %	2,5 %	2,3 %	1,9 %
Ansvarlig kapital ⁴	1 762	1 805	1 789	1 910	1 060	884	883	884
Solvenskapital ⁴	261 %	275 %	278 %	285 %	49 %	41 %	40 %	42 %
Årlig premievolum person	435,2	408,7	387,4	367,5	354,4	344,3	329,9	312,7
Årlig premievolum arbeidsgiver	832,2	826,2	822,8	813,2	762,2	769,7	763,9	756,6
Netto nyttegning (akkumulert innenfor året.)	135,2	83,0	52,0	21,9	112,1	64,1	47,3	26,4
KLP BEDRIFTSPENSJON AS								
Resultat før skatt	-27,6	-9,4	-6,9	-4,7	-24,2	-15,6	-6,8	-7,1
Premieinntekter for egen regning	574,3	383,8	249,1	134,2	485,6	378,1	235,7	113,2
- herav tilflyttet premiereserve	185,0	101,9	65,3	40,9	149,7	128,3	72,7	34,4
Forsikringskundernes fond inkludert opptjent resultat	3 241,0	3 026,8	2 873,4	2 748,1	2 618,6	2 491,3	2 405,1	2 330,1
- herav fond med garantert avkastning	1 389,7	1 357,6	1 350,6	1 342,9	1 293,4	1 274,6	1 389,4	1 383,4
Avkastningsresultat	31,0	13,2	8,6	2,5	22,8	13,1	10,0	5,5
Risikoresultat	6,0	3,8	-0,0	0,6	-1,8	-1,4	3,1	-2,0
Administrasjonsresultat	-32,5	-18,6	-12,8	-7,6	-27,5	-19,3	-13,5	-7,1
Ansvarlig kapital ⁴	87	101	89	73	295,2	96,6	103,6	104,5
Solvenskapital ⁴	79 %	98 %	69 %	57 %	35 %	13 %	14 %	15 %
Soliditetskapital	479,4	516,9	516,3	480,0	461,0	254,4	258,0	295,4
Bokført kapitalavkastning kollektivportefølje	5,3 %	3,3 %	2,2 %	1,0 %	4,8 %	3,4 %	2,4 %	1,3 %
Verdijustert kapitalavkastning kollektivportefølje	5,8 %	4,4 %	2,8 %	1,1 %	4,7 %	2,8 %	2,5 %	2,0 %
Avkastning innskuddspensjon med investeringsvalg	7,0 %	4,4 %	1,8 %	-0,2 %	2,1 %	-0,9 %	2,5 %	3,3 %
Avkastning selskapsportefølje	2,4 %	2,3 %	1,7 %	1,1 %	0,9 %	0,5 %	0,7 %	0,8 %

Nøkkeltall - akkumulert – forts

MILLIONER KRONER	4. kvartal 2016	3. kvartal 2016	2. kvartal 2016	1. kvartal 2016	4. kvartal 2015	3. kvartal 2015	2. kvartal 2015	1. kvartal 2015
KLP BANKEN KONSERN								
Resultat før skatt	91,2	90,7	58,0	19,9	49,6	34,4	14,8	-1,8
Netto renteinntekter	194,3	149,4	100,3	50,9	187,1	133,1	81,4	38,4
Øvrige driftsinntekter	66,4	49,3	32,1	15,5	67,9	51,0	34,1	17,2
Driftskostnader og avskrivninger	-179,5	-126,1	-89,1	-53,0	-170,2	-122,1	-86,8	-46,3
Netto realisert/urealisert endring finansielle instrumenter til virkelig verdi	11,1	18,5	14,9	6,5	-34,1	-27,7	-14,1	-11,6
Innskudd	8 688	8 454	8 252	7 884	7 426	7 279	7 305	7 128
Utlån med pant i bolig	12 717	12 812	12 294	11 311	10 713	10 438	9 604	9 439
Utlån med offentlig garanti	17 246	17 336	16 048	15 783	15 646	15 808	15 591	15 951
Misligholdte lån	22	24	28	33	29	27	34	26
Innlån ved utstedelse av verdipapirer	23 451	24 455	23 799	22 283	21 902	19 941	20 777	21 553
Forvaltningskapital	34 379	34 949	34 145	32 200	31 294	29 267	29 814	30 470
Gjennomsnittlig forvaltningskapital	32 837	33 122	32 720	31 747	30 525	29 511	29 785	30 112
Egenkapital	1 850	1 598	1 574	1 545	1 508	1 495	1 278	1 266
Rentenetto	0,59 %	0,45 %	0,31 %	0,16 %	0,61 %	0,45 %	0,27 %	0,13 %
Resultat av ordinær drift før skatt	0,28 %	0,27 %	0,18 %	0,06 %	0,16 %	0,12 %	0,06 %	-1,01 %
Egenkapitalavkastning før skatt	6,05 %	8,02 %	7,69 %	5,28 %	3,40 %	2,30 %	1,32 %	-0,14 %
Kapitaldekning	18,3 %	16,8 %	16,5 %	17,5 %	17,6 %	17,9 %	15,1 %	15,6 %
Antall personkunder	46 801	45 246	43 566	42 287	39 759	38 248	37 335	35 677
Herav medlemmer i KLP	33 173	32 066	31 070	29 501	27 448	26 337	25 586	24 270
KLP KAPITALFORVALTNING AS								
Resultat før skatt	18,2	16,3	1,8	-4,9	46,1	44,7	27,0	10,3
Totale midler til forvaltning	441 943	431 741	417 789	408 451	398 471	382 580	383 411	391 040
Midler forvaltet for eksterne kunder	54 003	49 434	46 509	44 526	44 797	40 892	40 388	41 023

Kvartalsregnskap

IKKE-FINANSIELT REGNSKAP
4. KVARTAL 2016

Ikke-finansielt regnskap

KLP KONSERN

NOTE	Per 4. kvartal 2016	Per 3. kvartal 2016	Per 2. kvartal 2016	Per 1. kvartal 2016	2015	2014
ANSVARLIGE INVESTERINGER						
1	antall selskaper utelukket fra investeringsporteføljen	162	159	159	124	99
1	antall nye selskaper utelukket fra investeringsporteføljen	14	0	36	0	31
	antall reinkluderte selskaper i investeringsporteføljen	1	0	1	0	1
	antall generalforsamlinger i norske selskaper hvor KLP har stemt (andel)	111 (96%)	102 (96%)	88 (96%)	8 (73%)	97 (91%)
	antall generalforsamlinger i utenlandske selskaper hvor KLP har stemt (andel)	2 627 (90%)	2 335 (89%)	2 046 (89%)	297 (66%)	2439 (82%)
2	antall selskaper KLP har fulgt opp	214	171	123	86	109
	markedsverdi av direkte investeringer i fornybar energi i Norge (millioner kroner)	22 468	23 122	22 092	21 194	20 189
	markedsverdi av direkte investeringer i fornybar energi i utviklingsland (millioner kroner)	258	238	252	250	131
	markedsverdi av direkte investeringer i bank og finans i utviklingsland (millioner kroner)	410	261	248	229	201
	markedsverdi av investeringer i Europeisk infrastruktur fond (millioner kroner)	652	487	484	443	
ANSATTE						
	antall ansatte	950	949	952	942	899
	sykefravær hittil i år	4,5 %	4,2 %	4,5 %	5,3 %	4,7 %
MILJØ						
3	energiforbruk kWh KLP Huset hittil i år	3 571 611	2 548 901	1 860 138	1 116 600	3 452 909
4	energiforbruk kWh egne kontorer Trondheim hittil i år	248 910	176 657	133 584	82 656	230 936
5	energiforbruk kWh eget kontor Bergen hittil i år	380 949	239 876	190 873	139 011	416 813
6	kilo CO ₂ -ekvivalenter fra KLP ansattes forretningsreiser med fly hittil i år	550 170	432 879	289 517	136 564	652 324
6	antall gjennomførte forretningsreiser tur/retur med fly	3 294	2 536	1 755	865,5	3 588

NOTE 1 Utelukkede selskaper

I 2014 ble det innført et nytt utelukkelseskriterie; kullbasert virksomhet. Dette har medført en økning i antall utelukkede selskaper fra KLP sin investeringsportefølje.

NOTE 2 Dialog

Antall selskaper som KLP har vært i direkte kontakt med i angitt tidsrom angående sosiale- miljø-, eller styringsmessige utfordringer knyttet til selskapets drift. Dette inkluderer både selskaper som har tatt initiativet til å kommunisere hvordan de håndterer samfunnsansvarsutfordringer på en positiv måte, samt tilfeller hvor KLP har innledet kontakt på bakgrunn av bekymringsverdige opplysninger.

NOTE 3 Energiforbruk i KLP-huset

KLP benytter Optima energioppfølgingssystem. Systemet gir automatisk avlesning av strømforbruket. Dersom det oppstår problemer med avlesningen sendes det fiktive/genererte timesverdier til totalberegningen. KLP Huset har flere titalls målere hvor slike feil kan oppstå. Det benyttes til enhver tid oppdaterte tall på vårt energiforbruk. Forsinket oppdatering kan gjøre at energiforbruket endres tilbake i tid.

NOTE 4 Energiforbruk i egne kontorer i Trondheim

KLP Eiendom overtok driften av bygget hvor KLP Banken i Trondheim er lokalisert 01.01.2016. I overgangsfasen fra tidligere driftsleverandør til KLP Eiendom ble energiforbruket for fellesarealer estimert basert på historiske tall. Dette på bakgrunn av utfordringer med å hente ut energitallene i overgangsperioden. Tall for alle årets 4 kvartaler er nå oppdatert med beste tilgjengelige energitall.

NOTE 5 Energiforbruk i egne kontorer i Bergen

KLPs regionskontor i Bergen flyttet til nye, mer energi-effektive lokaler 13.06.2016. Dette fører til et lavere energiforbruk for lokasjon Bergen for tredje og fjerde kvartal. Det har vært utfordringer med tall for energiforbruk siden flyttingen, men dette er nå i orden. Energital har dermed blitt oppdatert for året som helhet.

NOTE 6 Utslipp fra flyreiser

KLP igangsatte tiltak for å redusere antall i flyreiser og tilhørende klimagassutslipp i 2016. Antall flyreiser er redusert med 9% i 2016 kontra 2015. Klimagassutslipp fra fly er redusert med 15,4% i samme periode.

Kvartalsregnskap

KOMMUNAL LANDSPENSJONSKASSE
4. KVARTAL 2016

Resultatregnskap

KOMMUNAL LANDSPENSJONSKASSE

NOTE	MILLIONER KRONER	4. kvartal 2016	4. kvartal 2015	01.01.2016 -31.12.2016	01.01.2015 -31.12.2015
3	Premieinntekter for egen regning	7 139	6 803	36 854	38 789
	Inntekter fra investeringer i datterforetak, tilknyttede foretak og felleskontrollerte foretak	2 501	2 350	4 616	5 832
	Renteinntekt og utbytte mv. på finansielle eiendeler	2 109	2 008	8 432	8 469
	Verdiendringer på investeringer	-1 064	4 867	6 014	7 082
	Realisert gevinst og tap på investeringer	2 569	-1 330	5 528	-5 955
	Netto inntekter fra investeringer i kollektivporteføljen	6 115	7 895	24 588	15 428
	Netto inntekter fra investeringer i investeringsvalgporteføljen	37	45	127	77
	Andre forsikringsrelaterte inntekter	239	223	933	888
4	Erstatninger	-4 188	-3 865	-16 387	-15 287
	Resultatførte endringer i forsikringsforpliktelser - kontraktsfaste forpliktelser	-10 989	7 455	-38 434	-16 528
	Resultatførte endringer i forsikringsforpliktelser - særskilt investeringsportefølje	-32	64	-108	-9
	Midler tilordnet forsikringskontraktene - kontraktsfaste forpliktelser	2 571	-15 213	-4 319	-17 508
5	Forsikringsrelaterte driftskostnader	-472	-245	-1 140	-922
	Andre forsikringsrelaterte kostnader	-244	-225	-934	-874
	Resultat av teknisk regnskap	177	2 937	1 180	4 054
	Netto inntekter fra investeringer i selskapsporteføljen	194	461	1 354	1 232
	Andre inntekter	8	4	7	13
	Forvaltningskostnader og andre kostnader knyttet til selskapsporteføljen	-112	-139	-416	-422
	Resultat av ikke-teknisk regnskap	90	327	945	822
	Resultat før skattekostnad	267	3 264	2 125	4 876
	Skattekostnader	688	-285	773	-489
	Resultat før andre resultatkomponenter	954	2 979	2 898	4 387
11	Aktuarielle gevinster og tap på ytelsesbaserte pensjonsordninger - ytelser til ansatte	39	61	-27	124
	Skatt på poster som senere ikke vil bli omklassifisert til resultatet	-10	-15	7	-31
	Poster som senere ikke vil bli omklassifisert til resultatet	29	46	-20	93
	Andel av andre resultatkomponenter ved anvendelse av egenkapitalmetoden	28	41	-5	71
	Justering av forsikringsforpliktelsene	-11	-10	0	-20
	Skatt på poster som senere vil bli omklassifisert til resultatet	-4	-8	1	-13
	Poster som senere vil bli omklassifisert til resultatet	13	23	-4	39
	Utvidet resultat	42	69	-24	132
	TOTALRESULTAT	996	3 048	2 874	4 519

Balanse

KOMMUNAL LANDSPENSJONSKASSE

NOTE	MILLIONER KRONER	31.12.2016	31.12.2015
EIENDELER			
EIENDELER I SELSKAPSPORTEFØLJEN			
	Immaterielle eiendeler	253	454
7	Investeringseiendommer	1 003	893
	Aksjer og andeler i eiendomsdatterforetak	1 779	1 673
	Aksjer og andeler i øvrige datterforetak, tilknyttede foretak og felleskontrollerte foretak	4 125	3 738
6	Finansielle eiendeler som måles til amortisert kost	13 808	16 304
6,7	Finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi	11 052	9 458
	Fordringer	902	759
	Eiendeler ved skatt	336	0
	Andre eiendeler	933	693
Sum eiendeler i selskapsporteføljen		34 190	33 973
EIENDELER I KUNDEPORTEFØLJENE			
	Aksjer og andeler i eiendomsdatterforetak	55 076	53 386
	Aksjer og andeler i tilknyttede foretak og felleskontrollerte foretak	528	364
6	Finansielle eiendeler som måles til amortisert kost	175 588	162 588
6,7	Finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi	229 097	205 497
Sum investeringer i kollektivporteføljen		460 289	421 835
	Aksjer og andeler i eiendomsdatterforetak	272	264
6	Finansielle eiendeler som måles til amortisert kost	738	678
6,7	Finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi	1 174	1 108
Sum investeringer i investeringsvalgporteføljen		2 184	2 050
Sum eiendeler i kundeporteføljene		462 473	423 885
SUM EIENDELER		496 663	457 858

Balanse

KOMMUNAL LANDSPENSJONSKASSE

NOTE	MILLIONER KRONER	31.12.2016	31.12.2015
EGENKAPITAL OG FORPLIKTELSER			
	Innskutt egenkapital	11 726	10 422
	Opptjent egenkapital	16 060	13 186
	Sum egenkapital	27 785	23 609
6	Ansvarlig lånekapital mv.	7 870	11 105
	Premiereserve	380 658	353 401
	Tilleggsavsetninger	24 292	20 170
	Kursreguleringsfond	28 337	21 472
	Premiefond, innskuddsfond og pensjonistenes overskuddsfond	16 907	15 284
	Sum forsikringsforpliktelser - kontraktsfastsatte forpliktelser	450 194	410 327
	Premiereserve	1 766	1 684
	Tilleggsavsetninger	133	114
	Premiefond, innskuddsfond og pensjonistenes overskuddsfond	283	238
	Sum forsikringsforpliktelser - særskilt investeringsportefølje	2 181	2 036
11	Pensjonsforpliktelser	474	423
	Forpliktelser ved skatt	0	446
9	Forpliktelser	8 001	9 793
	Påløpte kostnader og mottatte ikke opptjente inntekter	157	120
	SUM EGENKAPITAL OG FORPLIKTELSER	496 663	457 858
POSTER UTENOM BALANSEN			
	Betingede forpliktelser	13 319	13 721

Egenkapitaloppstilling

KOMMUNAL LANDSPENSJONSKASSE

2016 MILLIONER KRONER	Innskutt egenkapital	Opptjent egenkapital		Sum egenkapital
		Risiko- utjevningssfond	Annen opptjent egenkapital	
Egenkapital 01.01.2016	10 422	3 364	9 822	23 609
Resultat før andre resultatkomponenter		543	2 355	2 898
UTVIDET RESULTAT SOM SENERE IKKE VIL BLI OMKLASSIFISERT TIL RESULTATET				
Aktuarielle gevinster og tap på ytelsesbaserte pensjonsordninger – ytelser til ansatte			-27	-27
Skatt på poster som senere ikke vil bli omklassifisert til resultatet			7	7
Sum poster som senere ikke vil bli omklassifisert til resultatet			-20	-20
UTVIDET RESULTAT SOM SENERE VIL BLI OMKLASSIFISERT TIL RESULTATET				
Andel av andre resultatkomponenter ved anvendelse av egenkapitalmetoden			-5	-5
Justering av forsikringsforpliktelsene			0	0
Skatt på poster som senere vil bli omklassifisert til resultatet			1	1
Sum poster som senere vil bli omklassifisert til resultatet			-4	-4
Sum utvidet resultat			-24	-24
Totalresultat		543	2 331	2 874
Netto innbetalt egenkapitaltilskudd	1 303			1 303
Sum transaksjoner med eierne	1 303			1 303
Egenkapital 31.12.2016	11 726	3 907	12 153	27 785

Egenkapitaloppstilling

KOMMUNAL LANDSPENSJONSKASSE

2015 MILLIONER KRONER	Innskutt egenkapital	Opptjent egenkapital		Sum egenkapital
		Risiko- utjevningssfond	Annen opptjent egenkapital	
Egenkapital 31.12.2014	9 173	528	7 754	17 454
Prinsippendring, oppløsning av sikkerhetsavsetning i KLP Skadeforsikring AS			387	387
Egenkapital 01.01.2015	9 173	528	8 140	17 841
Resultat før andre resultatkomponenter		2 836	1 551	4 387
UTVIDET RESULTAT SOM SENERE IKKE VIL BLI OMKLASSIFISERT TIL RESULTATET				
Aktuarielle gevinster og tap på ytelsesbaserte pensjonsordninger – ytelser til ansatte			124	124
Skatt på poster som senere ikke vil bli omklassifisert til resultatet			-31	-31
Sum poster som senere ikke vil bli omklassifisert til resultatet			93	93
UTVIDET RESULTAT SOM SENERE VIL BLI OMKLASSIFISERT TIL RESULTATET				
Andel av andre resultatkomponenter ved anvendelse av egenkapitalmetoden			71	71
Justering av forsikringsforpliktelsene			-20	-20
Skatt på poster som senere vil bli omklassifisert til resultatet			-13	-13
Sum poster som senere vil bli omklassifisert til resultatet			39	39
Sum utvidet resultat			132	132
Totalresultat		2 836	1 682	4 519
Netto innbetalt egenkapitaltilskudd	1 249			1 249
Sum transaksjoner med eierne	1 249			1 249
Egenkapital 31.12.2015	10 422	3 364	9 822	23 609

Kontantstrømoppstilling

KOMMUNAL LANDSPENSJONSKASSE

MILLIONER KRONER	01.01.2016 -31.12.2016	01.01.2016 -30.09.2016	01.01.2016 -30.06.2016	01.01.2016 -31.03.2016	01.01.2015 -31.12.2015
Netto kontantstrøm fra operasjonelle aktiviteter	1 857	1 649	3 167	6	-6 062
Netto kontantstrøm fra investeringsaktiviteter ¹	-66 ³	-117	-89	-30	-130
Netto kontantstrøm fra finansieringsaktivitet ²	-1 557	-1 535	-2 834	2	6 412
Netto endring i kontanter og bankinnskudd	233	-2	244	-22	219
Beholdning av kontanter og bankinnskudd ved periodens begynnelse	654	654	654	654	434
Beholdning av kontanter og bankinnskudd ved periodens slutt	887	651	898	632	654

¹ Utbetaling ved kjøp av driftsmidler.

² Netto innbetaling av egenkapitaltilskudd, opptak og nedbetaling av gjeld.

³ I 4. kvartal 2016 er det foretatt reklassifisering av aktiverte IT-prosjekter

Noter til regnskapet

KOMMUNAL LANDSPENSJONSKASSE

NOTE 1 Regnskapsprinsipper og estimater

REGNSKAPSPRINSIPPER

Regnskapet i denne delårsrapporten viser regnskapet for Kommunal Landspensjonskasse (KLP), for perioden 01.01.2016 – 31.12.2016. Regnskapet er ikke revidert.

Delårsregnskapet er avlagt etter Forskrift av 18. desember 2015 nr. 1824: Forskrift om årsregnskap for livsforsikringsforetak (årsregnskapsforskriften) og IAS 34 Delårsrapportering. Delårsregnskapet er utarbeidet etter samme prinsipper som årsregnskapet for 2015 med mindre annet er oppgitt.

Delårsregnskapet inneholder ikke all informasjon som kreves av et fullstendig årsregnskap, og denne delårsrapporten bør leses i sammenheng med årsregnskapet for 2015. Dette fås ved henvendelse til KLPs hovedkontor i Dronning Eufemias gate 10, eller på klp.no.

Som følge av endringer i forsikringsvirksomhetsloven med virkning fra 01.01.2016 har KLPs datterselskap KLP Skadeforsikring AS oppløst selskapets sikkerhetsavsetning. KLP innregner sine investeringer i datterselskap etter egenkapitalmetoden, og endringen i datterselskapet er derav behandlet som en prinsippendring i KLP. Endringen har hatt følgende effekter på KLPs regnskap og sammenligningstall:

RESULTATREGNSKAP MILLIONER KRONER	4. kvartal 2015	01.01.2015 -31.12.2015
--------------------------------------	--------------------	---------------------------

Netto inntekter fra investeringer i selskapsporteføljen	18	18
---	----	----

BALANSE MILLIONER KRONER	Endret inngående balanse 01.01.2015	31.12.2015
--------------------------------	--	------------

Aksjer og andeler i øvrige datterforetak, tilknyttede foretak og felleskontrollerte foretak	387	405
Opptjent egenkapital	387	405

REGNSKAPSESTIMATER

Ved utarbeidelse av delårsregnskapet har ledelsen utøvet skjønn og benyttet estimater og forutsetninger som påvirker regnskapstallene. Faktiske tall kan derfor avvike fra benyttede estimater.

Norsk Regnskapsstiftelse publiserte i januar 2017 en oppdatert versjon av veiledning om pensjonsforutsetninger per 31.12.2016, som viser noe endring i parameterne i forhold til 31.12.2015. De angitte beregningsforutsetningene er beheftet med usikkerhet, og KLP har fastsatt forutsetningene basert på en konkret vurdering av sin pensjonsordning. Per 31.12.2016 gir dette følgende endring i parameterne:

FORUTSETNINGER	31.12.2016	31.12.2015	Endring
Diskonteringsrente	2,60 %	2,70 %	-0,10 %
Lønnsvekst	2,50 %	2,50 %	0,00 %
Folketrygdens grunnbeløp (G)	2,25 %	2,25 %	0,00 %
Pensjonsregulering	1,48 %	1,48 %	0,00 %
Arbeidsgiveravgiftssats	14,10 %	14,10 %	0,00 %
Finansskatt	5,00 %	5,00 % ¹	0,00 %

¹ Det er beregnet 5 % finansskatt på den delen av forpliktelsen per 31.12.2015 som ikke er utbetalt i 2016.

Effekten av endringene i pensjonsforutsetningene øker pensjonsforpliktelsen for egne ansatte med 27 millioner kroner.

NOTE 2 Verdiendring eiendomsinvesteringer

Porteføljen av investeringseiendommer inklusive investeringseiendommer eid via datterselskaper er verdivurdert per 31.12.2016.

MILLIONER KRONER	4. kvartal 2016	4. kvartal 2015	01.01.2016 -31.12.2016	01.01.2015 -31.12.2015
Verdiregulering inkludert valutaendringer	1 987	1 829	2 393	3 748
Valutasikring	-184	-335	1 763	-1 097
Netto verdiregulering inkludert valutasikring	1 803	1 494	4 156	2 651

NOTE 3 Premieinntekter for egen regning

MILLIONER KRONER	4. kvartal 2016	4. kvartal 2015	01.01.2016 -31.12.2016	01.01.2015 -31.12.2015
Forfalte premier, brutto	7 418	6 830	33 606	29 543
Avgitte gjenforsikringspremier	0	-1	-1	-2
Overføring av premiereserve fra andre ¹	-279	-26	3 250	9 247
Sum premieinntekter for egen regning	7 139	6 803	36 854	38 789

¹ Overføring av premiereserver fra andre for 4. kvartal 2015 og 2016 er negativ. Årsaken til dette er at KLP først ved endelig sluttavregning for tilflytting av nye kunder får opplyst kundenes respektive fordeling mellom premiereserve, tilleggsavsetninger og premiefond. Ved sluttavregningen gjøres det derfor en ompostering fra premiereserve til premiefond og tilleggsavsetninger.

NOTE 4 Erstatninger

MILLIONER KRONER	4. kvartal 2016	4. kvartal 2015	01.01.2016 -31.12.2016	01.01.2015 -31.12.2015
Utbetalte erstatninger	4 188	3 865	16 263	15 139
Overføring av premiereserve til andre	0	0	124	147
Sum erstatninger	4 188	3 865	16 387	15 287

NOTE 5 Forsikringsrelaterte driftskostnader

MILLIONER KRONER	4. kvartal 2016	4. kvartal 2015	01.01.2016 -31.12.2016	01.01.2015 -31.12.2015
Personalkostnader	155	159	549	554
Avskrivninger og nedskrivninger ¹	195	25	261	80
Andre driftskostnader ²	122	61	331	289
Sum forsikringsrelaterte driftskostnader	472	245	1 140	922

¹ Økningen i avskrivninger og nedskrivninger i 4. kvartal 2016 skyldes nedskrivninger av tidligere balanseførte investeringer.

² Økningen i andre driftskostnader i 4. kvartal skyldes i hovedsak kostandsføring av IT-prosjekter.

NOTE 6 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser

Før informasjon vedrørende prising av finansielle eiendeler og forpliktelser henvises det til note 9 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser i konsernregnskapet.

31.12.2016 MILLIONER KRONER	Selskaps- porteføljen		Kollektiv- porteføljen		Investeringsvalg- porteføljen		Sum	
	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi
EIENDELER REGNSKAPSFØRT TIL AMORTISERT KOST								
INVESTERINGER SOM HOLDES TIL FORFALL								
Norske hold til forfall obligasjoner	557	642	7 388	8 108	41	43	7 986	8 793
Opptjente ikke forfalte renter	17	17	177	177	1	1	194	194
Utenlandske hold til forfall obligasjoner	5 847	6 069	18 109	19 203	77	85	24 033	25 357
Opptjente ikke forfalte renter	39	39	253	253	1	1	294	294
Sum investeringer som holdes til forfall	6 460	6 767	25 928	27 741	120	130	32 507	34 638
OBLIGASJONER								
Norske obligasjonslån	2 241	2 380	28 956	31 501	167	185	31 364	34 066
Opptjente ikke forfalte renter	45	45	724	724	4	4	773	773
Utenlandske obligasjonslån	4 979	5 265	65 064	69 677	439	471	70 482	75 413
Opptjente ikke forfalte renter	83	83	1 190	1 190	8	8	1 282	1 282
Norske sertifikater	0	0	787	787	0	0	787	787
Opptjente ikke forfalte renter	0	0	3	3	0	0	3	3
Sum obligasjoner klassifisert som utlån og fordring	7 349	7 774	96 724	103 882	618	667	104 691	112 323
ØVRIG UTLÅN OG FORDRINGER								
Pantelån	0	0	3 196	3 207	0	0	3 196	3 207
Lån med offentlig garanti	0	0	40 462	40 934	0	0	40 462	40 934
Utlån utland med sikkerhet i pant og offentlig garanti	0	0	9 068	9 106	0	0	9 068	9 106
Opptjente ikke forfalte renter	0	0	210	210	0	0	210	210
Sum øvrige utlån og fordringer	0	0	52 936	53 457	0	0	52 936	53 457
Sum finansielle eiendeler som regnskapsføres til amortisert kost	13 808	14 540	175 588	185 080	738	798	190 134	200 418
EIENDELER REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI								
EGENKAPITALINSTRUMENTER								
Norske aksjer	434	434	6 019	6 019	0	0	6 453	6 453
Utenlandske aksjer	0	0	20 893	20 893	0	0	20 893	20 893
Sum aksjer	434	434	26 912	26 912	0	0	27 346	27 346
Eiendomsfond	0	0	1 897	1 897	0	0	1 897	1 897
Norske aksjefond	0	0	53 525	53 525	504	504	54 029	54 029
Utenlandske aksjefond	0	0	8 197	8 197	0	0	8 197	8 197
Sum aksjefondsandeler	0	0	63 620	63 620	504	504	64 123	64 123
Norske alternative investeringer	0	0	2 511	2 511	15	15	2 526	2 526
Utenlandske alternative investeringer	0	0	489	489	0	0	489	489
Sum alternative investeringer	0	0	3 000	3 000	15	15	3 015	3 015

NOTE 6 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser – forts.

31.12.2016 MILLIONER KRONER	Selskaps- porteføljen		Kollektiv- porteføljen		Investeringsvalg- porteføljen		Sum	
	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi
GJELDSINSTRUMENTER TIL VIRKELIG VERDI								
Norske obligasjoner	5 850	5 850	33 146	33 146	0	0	38 997	38 997
Utenlandske obligasjoner	165	165	20 559	20 559	0	0	20 724	20 724
Opptjente ikke forfalte renter	36	36	397	397	0	0	432	432
Norske obligasjonsfond	2 189	2 189	46 715	46 715	620	620	49 524	49 524
Utenlandske obligasjonsfond	0	0	12 933	12 933	0	0	12 933	12 933
Norske sertifikater	689	689	9 650	9 650	0	0	10 338	10 338
Utenlandske sertifikater	0	0	161	161	0	0	161	161
Opptjente ikke forfalte renter	4	4	14	14	0	0	18	18
Sum obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	8 934	8 934	123 574	123 574	620	620	133 128	133 128
Norske utlån og fordringer	640	640	4 280	4 280	11	11	4 931	4 931
Utenlandske utlån og fordringer	385	385	5 374	5 374	23	23	5 783	5 783
Sum utlån og fordringer	1 025	1 025	9 654	9 654	34	34	10 713	10 713
DERIVATER								
Renteswapper	645	645	225	225	0	0	870	870
Valutaterminer	0	0	712	712	2	2	714	714
Sum finansielle derivater klassifisert som eiendeler	645	645	937	937	2	2	1 584	1 584
Andre finansielle eiendeler	14	14	1 400	1 400	0	0	1 415	1 415
Sum finansielle eiendeler som regnskapsføres til virkelig verdi	11 052	11 052	229 097	229 097	1 174	1 174	241 323	241 323
FORPLIKTELSER								
DERIVATER								
Renteswapper	0	0	998	998	0	0	998	998
Valutaterminer	0	0	3 061	3 061	14	14	3 075	3 075
Sum finansielle derivater klassifisert som gjeld	0	0	4 059	4 059	14	14	4 074	4 074
ANSVARLIG LÅNEKAPITAL								
Ansvarlig lånekapital	6 220	6 554	0	0	0	0	6 220	6 554
Fondsobligasjonslån	1 650	1 283	0	0	0	0	1 650	1 283
Sum ansvarlig lånekapital mv.	7 870	7 837	0	0	0	0	7 870	7 837
FORPLIKTELSER TIL KREDITTINSTITUSJONER								
Norske call money ¹	0	0	0	0	0	0	0	0
Utenlandske call money ¹	716	716	168	168	1	1	885	885
Sum forpliktelser til kredittinstitusjoner	716	716	168	168	1	1	885	885

¹ Call money er sikkerhetsstillelse for blant annet betalt/mottatt margin i forbindelse med derivater.

NOTE 6 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser – forts.

31.12.2015 MILLIONER KRONER	Selskaps- porteføljen		Kollektiv- porteføljen		Investeringsvalg- porteføljen		Sum	
	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi
EIENDELER REGNSKAPSFØRT TIL AMORTISERT KOST								
INVESTERINGER SOM HOLDES TIL FORFALL								
Norske hold til forfall obligasjoner	840	915	9 477	10 298	65	68	10 382	11 281
Opptjente ikke forfalte renter	24	24	211	211	1	1	236	236
Utenlandske hold til forfall obligasjoner	9 074	9 076	14 347	15 919	69	79	23 490	25 074
Opptjente ikke forfalte renter	75	75	223	223	1	1	299	299
Norske sertifikater	0	0	499	499	0	0	499	499
Sum investeringer som holdes til forfall	10 013	10 089	24 758	27 151	136	149	34 907	37 389
OBLIGASJONER								
Norske obligasjonslån	1 894	2 030	26 655	29 314	152	169	28 702	31 513
Opptjente ikke forfalte renter	44	44	709	709	3	3	756	756
Utenlandske obligasjonslån	4 275	4 593	58 107	62 994	379	415	62 761	68 002
Opptjente ikke forfalte renter	78	78	1 150	1 150	8	8	1 236	1 236
Sum obligasjoner klassifisert som utlån og fordring	6 291	6 745	86 621	94 167	543	595	93 455	101 507
ØVRIGE UTLÅN OG FORDRINGER								
Pantelån	0	0	3 389	3 415	0	0	3 389	3 415
Lån med offentlig garanti	0	0	37 471	38 065	0	0	37 471	38 065
Utlån utland med sikkerhet i pant og offentlig garanti	0	0	10 132	10 094	0	0	10 132	10 094
Opptjente ikke forfalte renter	0	0	217	217	0	0	217	217
Sum øvrige utlån og fordringer	0	0	51 209	51 791	0	0	51 209	51 791
Sum finansielle eiendeler som regnskapsføres til amortisert kost	16 304	16 834	162 588	173 109	678	744	179 571	190 687
EIENDELER REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI								
EGENKAPITALINSTRUMENTER								
Norske aksjer	415	415	5 094	5 094	0	0	5 509	5 509
Utenlandske aksjer	0	0	18 300	18 300	0	0	18 300	18 300
Sum aksjer	415	415	23 394	23 394	0	0	23 808	23 808
Eiendomsfond	0	0	1 040	1 040	0	0	1 040	1 040
Norske aksjefond	0	0	48 175	48 175	446	446	48 620	48 620
Utenlandske aksjefond	0	0	7 301	7 301	0	0	7 301	7 301
Sum aksjefondsandeler	0	0	56 516	56 516	446	446	56 962	56 962
Norske alternative investeringer	0	0	2 062	2 062	14	14	2 076	2 076
Utenlandske alternative investeringer	0	0	318	318	0	0	318	318
Sum alternative investeringer	0	0	2 380	2 380	14	14	2 394	2 394

NOTE 6 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser – forts.

31.12.2015 MILLIONER KRONER	Selskaps- porteføljen		Kollektiv- porteføljen		Investeringsvalg- porteføljen		Sum	
	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi
GJELDSINSTRUMENTER TIL VIRKELIG VERDI								
Norske obligasjoner	4 189	4 189	24 982	24 982	0	0	29 172	29 172
Utenlandske obligasjoner	641	641	21 143	21 143	0	0	21 785	21 785
Opptjente ikke forfalte renter	31	31	413	413	0	0	444	444
Norske obligasjonsfond	2 141	2 141	43 236	43 236	599	599	45 976	45 976
Utenlandske obligasjonsfond	0	0	12 224	12 224	0	0	12 224	12 224
Norske sertifikater	470	470	6 374	6 374	0	0	6 844	6 844
Opptjente ikke forfalte renter	4	4	9	9	0	0	14	14
Sum obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	7 476	7 476	108 383	108 383	599	599	116 458	116 458
Norske utlån og fordringer	597	597	6 148	6 148	20	20	6 765	6 765
Utenlandske utlån og fordringer	327	327	5 923	5 923	27	27	6 277	6 277
Sum utlån og fordringer	925	925	12 071	12 071	47	47	13 042	13 042
DERIVATER								
Renteswapper	614	614	350	350	0	0	964	964
Aksjeopsjoner	0	0	6	6	0	0	6	6
Valutaterminer	0	0	136	136	1	1	137	137
Sum finansielle derivater klassifisert som eiendeler	614	614	492	492	1	1	1 107	1 107
Andre finansielle eiendeler	29	29	2 262	2 262	1	1	2 292	2 292
Sum finansielle eiendeler som regnskapsføres til virkelig verdi	9 458	9 458	205 497	205 497	1 108	1 108	216 063	216 063
FORPLIKTELSER								
DERIVATER								
Renteswapper	0	0	1 134	1 134	0	0	1 134	1 134
Valutaterminer	2	2	5 270	5 270	16	16	5 287	5 287
Sum finansielle derivater klassifisert som gjeld	2	2	6 404	6 404	16	16	6 421	6 421
ANSVARLIG LÅNEKAPITAL								
Ansvarlig lånekapital	9 541	9 506	0	0	0	0	9 541	9 506
Fondsobligasjonslån	1 564	1 588	0	0	0	0	1 564	1 588
Sum ansvarlig lånekapital mv.	11 105	11 094	0	0	0	0	11 105	11 094
FORPLIKTELSER TIL KREDITTINSTITUSJONER								
Norske call money ¹	0	0	0	0	0	0	0	0
Utenlandske call money ¹	572	572	127	127	0	0	699	699
Sum forpliktelser til kredittinstitusjoner	573	573	127	127	0	0	700	700

¹ Call money er sikkerhetsstillelse for blant annet betalt/mottatt margin i forbindelse med derivater.

NOTE 7 Virkelig verdi hierarki

31.12.2016 MILLIONER KRONER	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Sum
EIENDELER SOM MÅLES TIL VIRKELIG VERDI				
SELSKAPSPORTEFØLJEN				
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	2 242	6 692	0	8 934
Sertifikater	0	693	0	693
Obligasjoner	53	5 998	0	6 051
Obligasjonsfond	2 189	0	0	2 189
Utlån og fordringer	463	563	0	1 025
Aksjer og andeler	0	387	47	434
Aksjer	0	387	47	434
Finansielle derivater	0	645	0	645
Andre finansielle eiendeler	0	14	0	14
Sum selskapsporteføljen	2 705	8 300	47	11 052
KOLLEKTIVPORTEFØLJEN				
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	82 018	41 557	0	123 574
Sertifikater	5 989	3 836	0	9 825
Obligasjoner	16 380	37 721	0	54 101
Obligasjonsfond	59 648	0	0	59 648
Utlån og fordringer	8 646	1 008	0	9 654
Aksjer og andeler	78 755	4 655	10 121	93 531
Aksjer	24 169	1 368	1 375	26 912
Aksjefond	54 586	0	84	54 671
Eiendomsfond	0	287	1 610	1 897
Spesialfond	0	3 000	0	3 000
Private Equity	0	0	7 052	7 052
Finansielle derivater	0	937	0	937
Andre finansielle eiendeler	0	1 400	0	1 400
Sum kollektivporteføljen	169 419	49 557	10 121	229 097

NOTE 7 Virkelig verdi hierarki – forts.

31.12.2016 MILLIONER KRONER	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Sum
INVESTERINGSVALGPORTEFØLJEN				
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	620	0	0	620
Obligasjonsfond	620	0	0	620
Utlån og fordringer	34	0	0	34
Aksjer og andeler	504	15	0	519
Aksjefond	504	0	0	504
Spesialfond	0	15	0	15
Finansielle derivater	0	2	0	2
Andre finansielle eiendeler	0	0	0	0
Sum investeringsvalgporteføljen	1 157	17	0	1 174
Sum finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi	173 280	57 875	10 168	241 323
SELKAPSPORTEFØLJEN				
Investeringseiendom	0	0	1 003	1 003
Sum investeringseiendom	0	0	1 003	1 003
FORPLIKTELSER SOM MÅLES TIL VIRKELIG VERDI				
SELKAPSPORTEFØLJEN				
Finansielle derivater	0	0	0	0
Gjeld til kredittinstitusjoner	716	0	0	716
Sum selskapsporteføljen	716	0	0	716
KOLLEKTIVPORTEFØLJEN				
Finansielle derivater	0	4 059	0	4 059
Gjeld til kredittinstitusjoner	168	0	0	168
Sum kollektivporteføljen	168	4 059	0	4 227
INVESTERINGSVALGPORTEFØLJEN				
Finansielle derivater	0	14	0	14
Gjeld til kredittinstitusjoner	1	0	0	1
Sum investeringsvalgporteføljen	1	14	0	15
Sum finansielle forpliktelser som måles til virkelig verdi	885	4 073	0	4 958

NOTE 7 Virkelig verdi hierarki — forts.

31.12.2015 MILLIONER KRONER	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Sum
EIENDELER SOM MÅLES TIL VIRKELIG VERDI				
SELSKAPSPORTEFØLJEN				
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	2 623	4 853	0	7 476
Sertifikater	0	474	0	474
Obligasjoner	483	4 378	0	4 861
Obligasjonsfond	2 141	0	0	2 141
Utlån og fordringer	896	29	0	925
Aksjer og andeler	0	370	45	415
Aksjer	0	370	45	415
Finansielle derivater	0	614	0	614
Andre finansielle eiendeler	0	29	0	29
Sum selskapsporteføljen	3 519	5 895	45	9 458
KOLLEKTIVPORTEFØLJEN				
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	78 014	30 369	0	108 383
Sertifikater	5 331	1 053	0	6 384
Obligasjoner	17 223	29 317	0	46 539
Obligasjonsfond	55 460	0	0	55 460
Utlån og fordringer	11 161	910	0	12 071
Aksjer og andeler	69 960	3 722	8 608	82 290
Aksjer	21 053	972	1 369	23 394
Aksjefond	48 906	0	76	48 982
Eiendomsfond	0	370	670	1 040
Spesialfond	0	2 380	0	2 380
Private Equity	0	0	6 494	6 494
Finansielle derivater	0	492	0	492
Andre finansielle eiendeler	0	2 262	0	2 262
Sum kollektivporteføljen	159 134	37 755	8 608	205 497

NOTE 7 Virkelig verdi hierarki – forts.

31.12.2015 MILLIONER KRONER	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Sum
INVESTERINGSVALGPORTEFØLJEN				
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	599	0	0	599
Obligasjonsfond	599	0	0	599
Utlån og fordringer	47	0	0	47
Aksjer og andeler	446	14	0	459
Aksjefond	446	0	0	446
Spesialfond	0	14	0	14
Finansielle derivater	0	1	0	1
Andre finansielle eiendeler	0	1	0	1
Sum investeringsvalgporteføljen	1 092	16	0	1 108
Sum finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi	163 745	43 666	8 653	216 063
SELSKAPSPORTEFØLJEN				
Investeringseiendom	0	0	893	893
Sum investeringseiendom	0	0	893	893
FORPLIKTELSER SOM MÅLES TIL VIRKELIG VERDI				
SELSKAPSPORTEFØLJEN				
Finansielle derivater	0	2	0	2
Gjeld til kredittinstitusjoner	573	0	0	573
Sum selskapsporteføljen	573	2	0	575
KOLLEKTIVPORTEFØLJEN				
Finansielle derivater	0	6 404	0	6 404
Gjeld til kredittinstitusjoner	127	0	0	127
Sum kollektivporteføljen	127	6 404	0	6 531
INVESTERINGSVALGPORTEFØLJEN				
Finansielle derivater	0	16	0	16
Gjeld til kredittinstitusjoner	0	0	0	0
Sum investeringsvalgporteføljen	0	16	0	16
Sum finansielle forpliktelser som måles til virkelig verdi	700	6 421	0	7 121

NOTE 7 Virkelig verdi hierarki – forts.

ENDRINGER I NIVÅ 3 AKSJER, UNOTERTE SELSKAPSPORTEFØLJEN	Bokført verdi 31.12.2016	Bokført verdi 31.12.2015
Inngående balanse 01.01.	45	6
Solgt	0	0
Kjøpt	0	0
Urealiserte endringer	2	39
Utgående balanse 31.12.	47	45
Realisert gevinst / tap	0	0

ENDRINGER I NIVÅ 3 AKSJER, UNOTERTE KOLLEKTIVPORTEFØLJEN	Bokført verdi 31.12.2016	Bokført verdi 31.12.2015
Inngående balanse 01.01.	1 369	1 213
Solgt	-51	-264
Kjøpt	65	619
Urealiserte endringer	-7	-199
Utgående balanse 31.12.	1 375	1 369
Realisert gevinst / tap	12	-24

ENDRINGER I NIVÅ 3 AKSJEFOND, UNOTERTE KOLLEKTIVPORTEFØLJEN	Bokført verdi 31.12.2016	Bokført verdi 31.12.2015
Inngående balanse 01.01.	76	70
Solgt	0	-8
Kjøpt	0	0
Urealiserte endringer	9	13
Utgående balanse 31.12.	84	76
Realisert gevinst / tap	0	0

ENDRINGER I NIVÅ 3, PRIVATE EQUITY OG EIENDOMSFOND KOLLEKTIVPORTEFØLJEN	Bokført verdi 31.12.2016	Bokført verdi 31.12.2015
Inngående balanse 01.01.	7 164	5 008
Solgt	-1 108	-1 188
Kjøpt	2 739	2 285
Urealiserte endringer	-133	1 059
Utgående balanse 31.12.	8 661	7 164
Realisert gevinst / tap	326	182

NOTE 7 Virkelig verdi hierarki – forts.

ENDRINGER I NIVÅ 3, INVESTERINGSEIENDOM SELSKAPSPORTEFØLJEN	Bokført verdi 31.12.2016	Bokført verdi 31.12.2015
Inngående balanse 01.01.	893	890
Solgt	0	0
Kjøpt	0	0
Urealiserte endringer	161	3
Annet	-52	0
Utgående balanse 31.12.	1 003	893
Realisert gevinst / tap	52	0
Sum nivå 3	11 171	9 546

Beløpene i nivåfordelingen finner man igjen i balansen, under de ulike porteføljenes fordeling av finansielle instrumenter til virkelig verdi og investeringseiendommer. Urealiserte endringer reflekteres på linjen «Verdiendringer på investeringer» i resultatet i de ulike porteføljene.

Virkelig verdi skal være en representativ pris basert på hva tilsvarende eiendel eller forpliktelse ville vært omsatt for ved normale markedsbetingelser og forhold. Høyeste kvalitet i forhold til virkelig verdi er basert på noterte kurser i et aktivt marked. Et finansielt instrument anses som notert i et aktivt marked dersom noterte kurser er enkelt og regelmessig tilgjengelig fra en børs, forhandler, megler, næringsgruppering, prissettingstjeneste eller reguleringsmyndighet, og disse kursene representerer faktiske og regelmessige forekommende transaksjoner på armlengdes avstand.

NIVÅ 1:

Instrumenter i dette nivået henter virkelig verdi fra noterte priser i et aktivt marked for identiske eiendeler eller forpliktelser som enheten har tilgang til ved rapporteringstidspunktet. Eksempler på instrumenter i nivå 1 er børsnoterte papirer.

NIVÅ 2:

Instrumenter i dette nivået anses ikke å ha et aktivt marked. Virkelig verdi hentes fra observerbare markedsdata; dette inkluderer hovedsaklig priser basert på identiske instrumenter, men hvor instrumentet ikke innehar høy nok omsetningsfrekvens, samt priser basert på tilsvarende eiendeler og prisledende indikatorer som kan bli bekreftet fra markedsinformasjon. Eksempler på instrumenter i nivå 2 er rentepapirer priset ut fra rentebaner. For mer informasjon vedrørende prising av nivå 2 instrumenter henvises det til note 9 i konsernregnskapsdelen for de ulike klassene som ligger i dette nivået.

NIVÅ 3:

Instrumenter på nivå 3 innehar ingen observerbare markedsdata eller omsettes på markeder som anses som inaktivt. Prisen baseres hovedsakelig på egne beregninger, hvor reell virkelig verdi kan avvike hvis instrumentet skulle blitt omsatt. Instrumentene som omfattes i nivå 3 hos KLP er unoterte aksjer og private equity investeringer. For mer informasjon vedrørende prising av nivå 3 instrumenter henvises det til note 9 i konsernregnskapsdelen for de ulike klassene som ligger i dette nivået.

Verdsettelse rundt poster i de ulike nivåene er beskrevet i note 9 i konsernregnskapsdelen, for beskrivelse av prising på investeringseiendom henvises det til årsrapporten.

I note 6 opplyses det om virkelig verdi av eiendeler og forpliktelser som måles til amortisert kost. Den nivåbaserte fordelingen for disse postene vil være som følger: eiendeler klassifisert som hold til forfall vil inngå i nivå 1, utlån, og lån og fordringer vil inngå i nivå 2. Forpliktelser, målt til amortisert kost, vil være fordelt på følgende vis; ansvarlige lån fordelt i nivå 1 og i nivå 2, fondsobligasjonslånet vil vært fordelt i nivå 2, gjeld til kredittinstitusjoner vil vært fordelt i nivå 1. For informasjon vedrørende prising av disse rentepapirene henvises det til note 9 i konsernregnskapsdelen.

På verdipapirene som inngår i nivå 3 er det ikke blitt gjort en sensitivitetsanalyse, en endring i variablene til prisingen er rent informasjonsmessig vurdert til å gi lite merverdi utover det som allerede er oppgitt i noten. For sensitivitetsanalyse

NOTE 7 Virkelig verdi hierarki – forts.

for investeringseiendom henvises det til årsrapporten. På generelt grunnlag vil en endring i prisingen på 5 % gi en endring i verdien på 559 millioner kroner per 31.12.2016 på eiendelene i nivå 3.

Hva gjelder flytting av papirer mellom nivåene er det lagt grenser på antall handelsdager og omsetningsmengde på aksjer for å skille nivå 1 og nivå 2. De generelle prinsippene rundt nivåfordeling går hovedsaklig på om eiendelen eller forpliktelsen er notert eller ikke, og om noteringen kan angis å være i et aktivt marked. For aksjer er det et ytterligere skille på handelsdager og omsetningsmengde som skiller ut noterte papirer som ikke inngår i aktivt marked.

Ved flytting mellom nivåene tas det utgangspunkt i verdiene ved slutten av rapporteringsperioden.

I perioden mellom 30.09.2016 til 31.12.2016 er det flyttet aksjer for 10 millioner kroner fra nivå 1 til nivå 2. Fra nivå 2 til nivå 1 er det flyttet aksjer for 136 millioner kroner. Alle de ovennevnte flyttingene skyldes endring i likviditet. Det ble i 4. kvartal også flyttet rentepapirer for 481 millioner fra nivå 2 til nivå 1. Grunnen til nivå 2 klassifiseringen var manglende utvalgsriterier i kildesystemet på den foregående periodene.

I 4. kvartal er det ikke foretatt flyttinger til eller fra nivå 3.

NOTE 8 Presentasjon av eiendeler og gjeld som er gjenstand for netto oppgjør

31.12.2016 MILLIONER KRONER				Relaterte beløp som ikke er presentert netto		
	Brutto finansielle eiendeler/gjeld	Brutto eiendeler/gjeld som er presentert netto	Balanseført verdi	Finansielle instrumenter	Sikkerhet i kontanter	Netto beløp
EIENDELER						
Finansielle derivater	1 584	0	1 584	-864	-792	22
Sum	1 584	0	1 584	-864	-792	22
PORTEFØLJEFORDELTE EIENDELER						
Sum eiendeler kollektivporteføljen	937	0	937	-862	-76	0
Sum eiendeler selskapsporteføljen	645	0	645	0	-716	22
Sum eiendeler investeringsvalgporteføljen	2	0	2	-2	0	0
Sum	1 584	0	1 584	-864	-792	22
GJELD						
Finansielle derivater	4 074	0	4 074	-864	-3 320	17
Sum	4 074	0	4 074	-864	-3 320	17
PORTEFØLJEFORDELTE GJELD						
Sum gjeld kollektivporteføljen	4 059	0	4 059	-862	-3 308	15
Sum gjeld selskapsporteføljen	0	0	0	0	0	0
Sum gjeld investeringsvalgporteføljen	14	0	14	-2	-12	1
Sum	4 074	0	4 074	-864	-3 320	17

NOTE 8 Presentasjon av eiendeler og gjeld som er gjenstand for netto oppgjør – forts.

31.12.2015 MILLIONER KRONER	Relaterte beløp som ikke er presentert netto					
	Brutto finansielle eiendeler/gjeld	Brutto eiendeler/gjeld som er presentert netto	Balanseført verdi	Finansielle instrumenter	Sikkerhet i kontanter	Netto beløp
EIENDELER						
Finansielle derivater	1 107	0	1 107	-368	-700	43
Sum	1 107	0	1 107	-368	-700	43
PORTEFØLJEFORDELTE EIENDELER						
Sum eiendeler kollektivporteføljen	492	0	492	-367	-127	1
Sum eiendeler selskapsporteføljen	614	0	614	0	-573	42
Sum eiendeler investeringsvalgporteføljen	1	0	1	-1	0	0
Sum	1 107	0	1 107	-368	-700	43
GJELD						
Finansielle derivater	6 421	0	6 421	-368	-4 442	1 628
Sum	6 421	0	6 421	-368	-4 442	1 628
PORTEFØLJEFORDELTE GJELD						
Sum gjeld kollektivporteføljen	6 404	0	6 404	-367	-4 432	1 620
Sum gjeld selskapsporteføljen	2	0	2	0	0	2
Sum gjeld investeringsvalgporteføljen	16	0	16	-1	-9	6
Sum	6 421	0	6 421	-368	-4 442	1 628

Formålet med noten er å vise den potensielle effekten av nettingavtaler i KLP; hvilke muligheter KLP har for å motregne bilaterale avtaler mot andre motparter dersom disse skulle gå konkurs, og beløpet som gjenstår om alle slike nettingavtaler materialiseres. Notene viser derivatposisjoner i balansen, samt en ytterligere tabell med tilsvarende informasjon sortert på de ulike porteføljene i selskapet.

NOTE 9 Forpliktelses

MILLIONER KRONER	31.12.2016	31.12.2015
Kortsiktig gjeld verdipapirhandel	2 095	98
Forskuddstrekk pensjonsordning	380	327
Leverandørgjeld	2	9
Derivater	4 074	6 421
Gjeld til kredittinstitusjoner	885	700
Forpliktelses i forbindelse med direkte forsikring	537	2 210
Øvrige kortsiktige forpliktelses	28	28
Sum forpliktelses	8 001	9 793

NOTE 10 Kapitalkrav

MILLIARDER KRONER	31.12.2016	31.12.2015		31.12.2016	31.12.2015
FORENKLET SOLVENS II BALANSE					
Eiendeler, bokført	497	457	Beste estimat	450	413
Merverdier HTF/lån og fordringer	9	10	Risikomargin	13	12
Merverdier øvrige utlån	1	1	Ansvarlige lån/fondsobligasjonslån	8	11
Øvrige mer/mindrevdier	0	0	Andre forpliktelser	9	10
Utsatt skattefordel	1	0	Utsatt skatteforpliktelse	0	0
Sum eiendeler etter solvens II	507	468	Sum forpliktelser etter solvens II	480	446
			Eiendeler minus forpliktelser	27	22
			- Utsatt skattefordel	-1	0
			- Risikoutjevningssfond	-4	-3
			+ Fondsobligasjonslån	2	2
			Basiskapital - kapitalgruppe 1	24	20
			Tellende ansvarlig kapital - kapitalgruppe 1	24	20
			Ansvarlige lån	7	10
			Risikoutjevningssfond	4	3
			Basiskapital - kapitalgruppe 2	11	13
			Supplerende kapital	10	9
			Supplerende kapital - kapitalgruppe 2	10	9
			Fradrag for maks. kapital i gruppe 2	-13	-14
			Tellende ansvarlig kapital - kapitalgruppe 2	7	7
			Utsatt skattefordel	0	0
			Tellende ansvarlig kapital - kapitalgruppe 3	0	0
			Tellende ansvarlig kapital under Solvens II	31	27
			Markedsrisiko	6	7
			Diversifisering markedsrisiko	-2	-2
			Motpartrisiko	0	0
			Forsikringsrisiko	15	14
			Diversifisering forsikringsrisiko	-4	-4
			Diversifisering generelt	-3	-3
			Operasjonell risiko	2	2
			Tapsabsorberende evne til ustatt skatt	0	0
			Solvenskapitalkrav (SCR)	15	15
			Det lineære minstekapitalkravet (MCR_lineær)	5	4
			Minimum	4	4
			Maksimum	7	7
			Minstekapitalkravet (MCR)	5	4
			Solvensgrad	209 %	187 %

	31.12.2016	31.12.2015
Solvensgrad	209 %	187 %

Solvens II er innført fra 01.01.2016 og beregningen av solvensmargin endres fullstendig samtidig med at tidligere krav til kapitaldekning og kjernekapitaldekning bortfaller. I Solvens II-balansen inngår eiendeler og forpliktelser til virkelig verdi. For eiendeler som har en annen verdi i regnskapet legges derfor mer-/mindrevdiene til. For KLPs forsikringsforpliktelser finnes det ikke observerbare markedsverdier. Disse beregnes derfor ved et beste estimat basert på aktuarielle forutsetninger. I tillegg kommer en risikomargin som skal reflektere en tredjeparts kapitalkostnader ved å overta disse forpliktelsene.

Kapitalgruppe 1 fremkommer av Solvens II-balansen, samt fondsobligasjonslånet. Kapitalgruppe 2 består av ansvarlige lån, risikoutjevningssfond og ikke-innbetalt supplerende kapital.

Finanstilsynet har godkjent at KLPs vedtektsfestede etterinnkallingsrett kan regnes med som supplerende kapital med et beløp tilsvarende 2,5% av foretakets premiereserve. Kapital som kan medregnes i kapitalgruppe 2 er begrenset oppad til 50% av kapitalkravet. Ansvarlige lån med første renteendring i 2017 kan derfor innfris uten at det påvirker kapitaldekningen.

Uten bruk av midlertidig fradrag i forsikringstekniske avsetninger er selskapets kapitaldekning 209% som er godt over foretakets mål om minst 150%. Med det midlertidige fradraget er kapitaldekningen 304%.

NOTE 11 Pensjonsforpliktelser

MILLIONER KRONER	31.12.2016	31.12.2015
Balanseført netto forpliktelse 01.01.	423	503
Resultatført pensjonskostnad	77	83
Resultatført finanskostnad	14	15
Aktuarielle gevinster og tap	27	-124
Innbetalt premie/tilskudd	-67	-54
Balanseført netto forpliktelse 31.12.	474	423

FORUTSETNINGER	31.12.2016	31.12.2015
Diskonteringsrente	2,60 %	2,70 %
Lønnsvekst	2,50 %	2,50 %
Folketrygdens grunnbeløp (G)	2,25 %	2,25 %
Pensjonsregulering	1,48 %	1,48 %
Arbeidsgiveravgiftssats	14,10 %	14,10 %
Finansskatt	5,00 %	5,00 % ¹

¹Det er beregnet 5 % finansskatt på den delen av forpliktelsen per 31.12.2015 som ikke er utbetalt i 2016.

Effekten av endringer i forutsetningene er en økning av forpliktelsen med 27 millioner kroner per 31.12.2016. Endringen er ført i utvidet resultat i resultatregnskapet.

HOVEDKONTOR

Besøksadresse:

Dronning Eufemias gate 10, Oslo

Sentralbord: 05554

Faks: 22 03 36 00

REGIONSKONTOR

Besøksadresse:

Zander Kaaes gate 7, Bergen

Kundesenter: 05554

Faks: 55 54 85 90

ALL POST SENDES TIL

Kommunal Landspensjonskasse,

Pb. 400 Sentrum, 0103 Oslo

Elektroniske henvendelser:

klp.no/kontakt

www.klp.no

Organisasjonsnr.: 938 708 606